

Bojan Balkovec

Kandidati na volitvah v narodno skupščino v medvojni Jugoslaviji

UDK 324(497.1)''1920/1940''

BALKOVEC Bojan, dr. docent, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

Kandidati na volitvah v narodno skupščino v medvojni Jugoslaviji

Zgodovinski časopis, Ljubljana 63/2009 (140), št. 3-4, str. 374-406, cit. 71

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

V članku so predstavljene osebe, ki so na različnih kandidatnih listah kandidirali na volitvah v Narodno skupščino v Kraljevini SHS in Kraljevini Jugoslaviji. Kandidati so predstavljeni po strankarskih skupinah in znotraj tega po kandidatnih listah. Na volitvah 1920, 1923, 1925, 1927, 1931, 1935 in 1938 je v Sloveniji kandidiralo 1418 oseb. Med njimi jih je 1129 kandidiralo le enkrat. Ostali so kandidirali od dvakrat do petkrat. Med vsemi kandidati in namestniki jih je bilo izvoljenih le nekaj več kot 9 odstotkov.

Ključne besede: Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, volitve, kandidat, Slovenci, politika

UDC 324(497.1)''1920/1940''

BALKOVEC Bojan, Ph.D., Assistant Professor, University in Ljubljana, Faculty of Arts, Department of History, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

Candidates in the elections to the Yugoslav National Assembly in the Period between WWI and WWII

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 63/2009 (140), No. 3-4, pp. 374-406, 71 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

The article discusses candidates on various candidates lists who were running for office for the National Assembly in the Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes, and in the Kingdom of Yugoslavia. The candidates are presented by party groups and by candidates lists within these groups. In Slovenia, altogether 1,418 candidates ran for office during the 1920, 1923, 1925, 1927, 1931, 1935, and 1938 elections. While 1,129 of them ran only once others ran from two to five times. Merely a little over nine percent of the candidates and their deputies were elected to the Assembly.

Key Words: the Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes, the Kingdom of Yugoslavia, elections, candidate, Slovenes, politics

Volivci se ob volitvah oz. na volišču srečujejo z možnostjo izbiranja. Glede na določila volilne zakonodaje izbirajo med različnimi kandidati strank, ki se bojujejo za naklonjenost volilnega telesa. Od volitev do volitev se lahko menjajo stranke, ki kandidirajo in menjajo se lahko tudi kandidati.

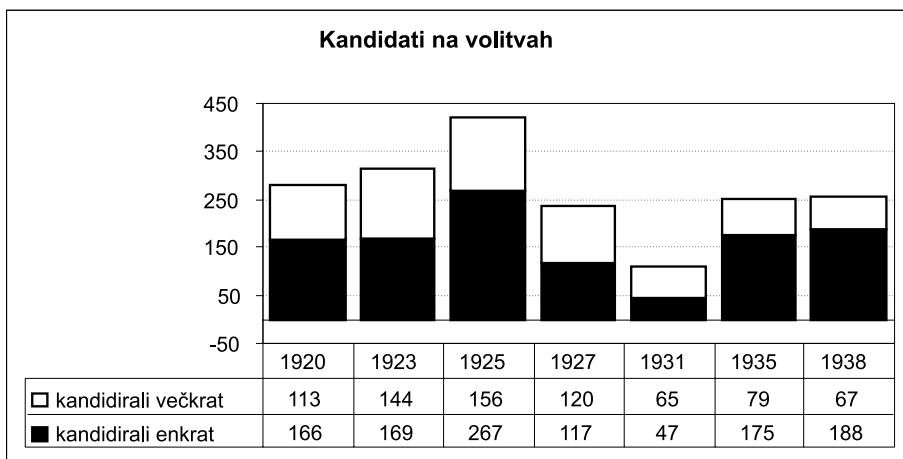
V nadaljevanju pišem o kandidatih, ki se borili za naklonjenost volivcev v Sloveniji na volitvah v dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja. Kandidati posameznih strank, oz. pravilneje tj. v skladu z zakonom, kandidatnih list so predstavljeni v nekaj podpoglavjih, kjer so združeni v okviru političnih skupin. V posameznih podpoglavjih so predstavljeni kandidati katoliškega tabora, liberalnega in kmečkega tabora, delavskega tabora, Nemci in neslovenski kandidati. V več tabelah so za vsake volitve navedena števila poslanskih mest, kandidatov in njihovih namestnikov, število tistih, ki so kandidirali le enkrat in še število tistih, ki so kandidirali večkrat. V opombah je nekaj besed posvečenih pomembnejšim politikom posameznih stran in zanimivejšim kandidatom.

V nekaj stavkih bom pojasnil tudi obliko kandidatnih list, ne bom pa na tem mestu pisal o pasivni volilni pravici in o postopkih pri sestavljanju kandidatnih list. Na volitvah v ustavodajno skupščino je bila kandidatna lista pravzaprav dvodelna. Sestavljali so jo kandidati, ki so izpolnjevali posebne pogoje in navadni kandidati. Posebni pogoji so bili dokončana fakulteta ali sorodna visoka šola.¹ Leta 1920 kandidati niso imeli svojih namestnikov. Na volitvah leta 1923, 1925 in 1927 so bile kandidatne liste sestavljene tako, da je imela vsaka lista nosilca in nato toliko kandidatov in namestnikov, kolikor jih je glede na število prebivalcev imela volilna enota. V volilnem okrožju Ljubljana – Novo mesto je bilo lahko na listi poleg nosilca še po 10 sreskih kandidatov in njihovih namestnikov. V okrožju Maribor – Celje poleg nosilca še do 15 sreskih kandidatov in njihovih namestnikov. Število sreskih kandidatov in namestnikov je bilo lahko nižje, saj je en kandidat lahko kandidiral v dveh srezih. V mestu Ljubljana sta bila na listi kandidat in njegov namestnik.² Tudi v tridesetih letih je imel vsak sreski kandidat namestnika in posebnega kandidata je imelo mesto, kjer je bil sedež banovine. Tako je Dravska banovina l. 1931 volila 26 poslancev in na naslednjih dveh volitvah po 29. Število kandidatov in

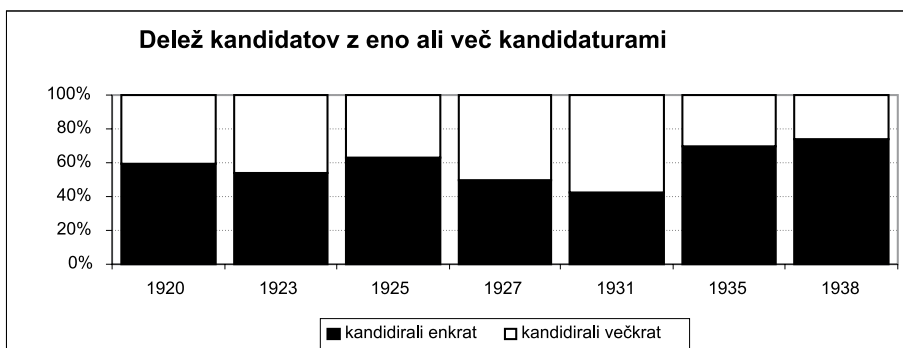
¹ Službene novine Kraljevine SHS 6. september 1920 in Volilni red za Ustavotvorno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ljubljana 1922, člen 14, prvi odstavek.

² Zakon o izpremembah zakona po katerem so se izvršile volitve dne 28. novembra 1920, člen 35.

namestnikov je lahko bilo različno, saj se je lahko k nosilcu državne liste vezalo več sreskih kandidatov z namestniki.³

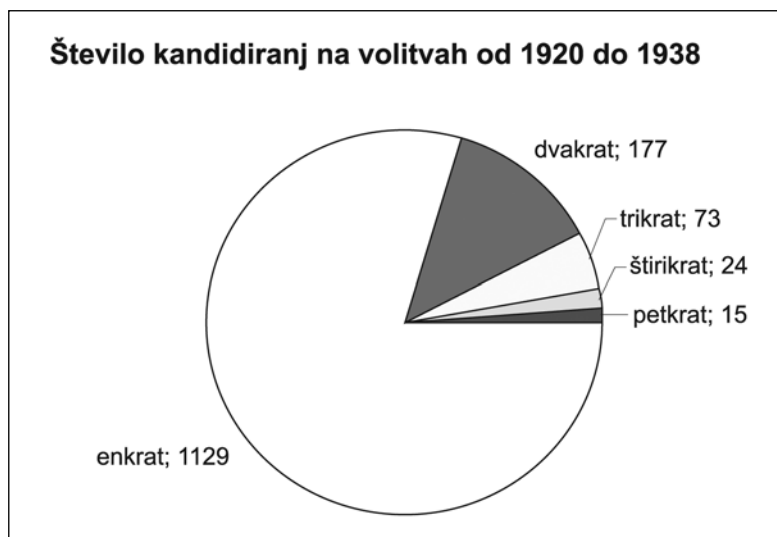

Pravilnost sestavljenih kandidatnih list je presojalo sodišče. Po potrditvi liste so bile te objavljene v uradnih listih pokrajin in v vsedržavnih Službenih novinah. Kandidatne liste so predstavljali tudi časopisi.

Na vseh sedmih volitvah je v Sloveniji nastopilo 1418 kandidatov in namestnikov. Velika večina kandidatov, kar 1129, je nastopila le na enih volitvah. Med ostalimi 289 jih je 177 kandidiralo na dveh volitvah, 73 na treh, 24 na štirih in 15 na petih volitvah. Med vsemi kandidati jih je bilo 129 izvoljenih. 90 jih je bilo izvoljenih na enih volitvah in 39 večkrat.

³ Zakon o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino v Zakoni in uredbe XII. zvezek, Zakon o volilnih imenikih – Zakon o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino, Založila in natisnila tiskarna Merkur, Ljubljana 1931, člen 21 in Zakon o volitvah narodnih poslancev v Zakoni in uredbe LVII. zvezek, Zakon o volilnih imenikih s spremembami in dodatki – Zakon o volitvi narodnih poslancev s spremembami in dodatki, tolmačenji itd., Založila in natisnila tiskarna Merkur, Ljubljana 1938, člen 21.

V tridesetih letih je bilo na kandidatnih listah 552 oseb. Med njimi je 449 takšnih, ki so kandidirali samo na volitvah leta 1931, 1935 in 1938. Med temi 449 jih je 410 kandidiralo enkrat, 34 dvakrat in 5 trikrat.

I. Katoliški tabor

Slovenska ljudska stranka

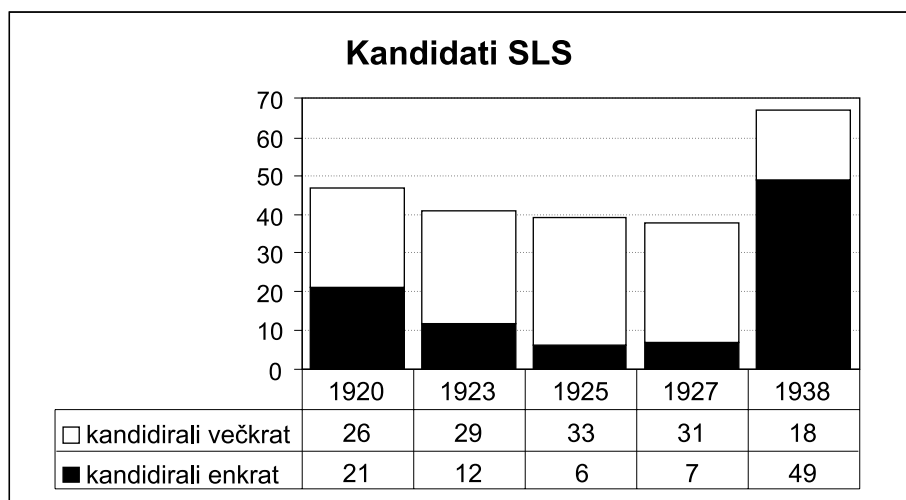
SLS je bila edina med slovenskimi strankami, ki je v vsem obdobju prve jugoslovanske države na volitvah nastopala enotno. Le v tridesetih letih je nekaj posameznikov, ki so v dvajsetih letih kandidirali na listi SLS, kandidiralo drugod.

Ob volitvah v konstituantno 28. novembra 1920 je bila SLS v vladi Milenka Vesnića. Stranka še ni imela programa, ki bi bil povsem prilagojen razmeram v novi državi in opaziti je »nepoznanje novega belgrajskega miljeja«.⁴ Ko je Nikola Pašić 1. januarja 1921 oblikoval novo vlado, je SLS odšla v opozicijo. V opoziciji je oblikovala svoj program, okrepila zahteve po avtonomiji, in si na volitvah leta 1923 povrnila položaj najmočnejše stranke v Sloveniji. Aprila 1923 so SLS, Hrvatska republikanska seljačka stranka in Jugoslovanska muslimanska organizacija s predstavnikom radikalov Markom Djurišićem podpisali t.i. Markov protokol. To je bil v bistvu dogovor o okrepitvi oblasti teh treh strank v posameznih pokrajinah. Leta 1924 se je SLS z Davidovičevimi demokrati, Jugoslovansko muslimansko organizacijo in Radićem ustanovila opozicijski blok. Vendar je že leta 1925 sledilo razočaranje nad politiko Radića, ki je vstopil v Pašićevo vlado. SLS je ostala v opoziciji. Februarja 1927 je SLS stopila v Uzunovićevo vlado in ostala v njej do aprila 1927. Po podpisu blejskega pakta julija 1927 je SLS podpirala vlado Vukičevića in po volitvah septembra 1927 vanjo tudi vstopila. Leta 1931 in 1935 ni sodelovala na

⁴ Pivec, Programi političnih strank str. 359.

volitvah. Po volitvah leta 1935 je vstopila v novo nastalo Jugoslovansko radikalno zajednico, postala vladna stranka in si ponovno priborila položaj najmočnejše slovenske stranke. V vladi Milana Stojadinovića je imela notranje ministrstvo, ki ga je vodil Anton Korošec. Slednji je bil najpomembnejša osebnost v stranki vse do svoje smrti.⁵ Korošec je bil izvoljen na vseh volitvah, na katerih je nastopila SLS. Svoja mandata iz Ljubljane in Ljubljane-okolica, na volitvah leta 1938, je prenesel na Demetrija Vebleta in Rudolfa Smersuja.

Na petih volitvah je na listah SLS nastopilo 144 kandidatov. Med njimi jih je 132 kandidiralo samo na listah SLS. 12 kandidatov je enkrat kandidiralo na listah SLS enkrat pa na drugih listah (Narodna socialistična stranka leta 1923, Živkovića leta 1931, Jevtića leta 1935 in Mačka 1938). Leta 1938 so na Stojadinovićeve listi prevladovali novi kandidati, saj jih je bilo med 67 le 14 takšnih, ki so kandidirali že v dvajsetih letih. Samo leta 1938 je kandidiralo 49 kandidatov.

Med kandidati SLS, ki so kandidirali le na listah SLS, jih je le enkrat kandidiralo 95. Več kot polovica teh je kandidirala le leta 1938, kar kaže na menjavo generacij. Med enajstimi kandidati, ki so kandidirali dvakrat, so vsi razen treh kandidirali le v dvajsetih letih. Tudi med 12 kandidati, ki so kandidirali trikrat, so bili le trije na listah tudi leta 1938. Le enega od osmih kandidatov s štirimi nastopi najdemo na listi tudi leta 1938.

⁵ Anton Korošec (12. 5. 1872–14. 12. 1940). Leta 1895 je bil po študiju bogoslovja v Mariboru posvečen v duhovnika. Doktorat iz teologije je dosegel leta 1905 v Gradcu. V Avstro-Ogrski je bil od leta 1906–1918 poslanec v državnem zboru na Dunaju. Po letu 1909 je bil tudi poslanec v deželnem zboru Štajerske v Gradcu. Leta 1917 je v imenu jugoslovanskih poslancev v državnem zboru prebral Majniško deklaracijo. Ob ustanovitvi Narodnega vijeća oktobra 1918 je bil njegov predsednik. V novonastali Kraljevini SHS je bil podpredsednik prve vlade. V času hude krize, po streljanju v beograjskem parlamentu leta 1928, je bil predsednik vlade. V vladi je ostal tudi po uvedbi kraljeve diktature. Vlado je zapustil konec leta 1930. Zaradi protivladne Slovenske deklaracije je bil v začetku leta 1933 konfiniran. Po volitvah leta 1935 je Korošec postal notranji minister. Konec leta 1938 je odstopil in postal predsednik senata. Poleti 1940 je znova postal minister. ES, knjiga 5, str. 270–271.

Leta 1931 sta na Živkovičevi listi kandidirala ljubljanska profesorja Evgen Jarc⁶ in dr. Valentin Rožič⁷. Oba sta v letih 1925 in 1927 kandidirala na listah SLS. Mihael Brenčič (1920, 1935*), Jakob Rajh (1925, 1927, 1935), in dr. Andrej Veble⁸ (1920, 1925, 1935) so v dvajsetih letih kandidirali na listah SLS in leta 1935 na Jevtičevi listi. Dr. Franc Klar (1935, 1938) in dr. Jure Koce (1935, 1938) sta leta 1935 kandidirala na Jevtičevi listi in leta 1938 na Stojadinovičevi.

Med vsemi kandidati SLS je bilo 58 takih, ki so bili tudi izvoljeni. 32 jih je bilo izvoljenih po enkrat, 26 pa večkrat (10 dvakrat, 6 trikrat, 8 štirikrat in 2 petkrat).

Leto	Poslanskih mest	Izvoljenih	Izvoljenih samo enkrat	Izvoljenih večkrat
1920	40	15	4	11
1923	26	21	4	17
1925	26	20	1	19
1927	26	20	1	19
1931	25	1	0	1
1935	29	5	2	3
1938	29	29	22	7

Od 95 kandidatov, ki so bili na listah le enkrat jih je 22 uspelo priti v parlament, od tega trem leta 1920, po enemu leta 1923 in 1927, ostalim leta 1938. Šestim kandidatom s po dvema kandidaturama je uspelo dobiti poslanski mandat. Štirje so bili izvoljeni po dvakrat in v obeh primerih v dvajsetih letih, ostala dva kandidata sta postala poslanca l. 1938. S povečevanjem števila kandidiranj se je povečala možnost izvolitve, kar se je v praksi tudi dogajalo. Med dvanajstimi kandidati s po tremi kandidaturami le dva nista bila nikoli izvoljena. Trije so bili izvoljeni vsakič, ko so bili na kandidatni listi. Kako zelo je stranka skrbela, da so bili izvoljeni določeni posamezniki, potrjujejo številke o izvolitvi kandidatov s po štirimi oz. petimi kandidaturami. Vseh osem kandidatov s po štirimi kandidaturami je bilo izvoljenih vsaj dvakrat in peterici je to uspelo vsakič. Podoben rezultat je doseglo šest kandidatov s po petimi kandidaturami. Eden med njimi je bil izvoljen le enkrat, ostali štirikrat ali petkrat.

⁶ Jarc (1878–1936) je leta 1901 v Gradcu končal študij klasične filologije, slavistike in filozofije. Bil je gimnazijski profesor v Kranju, Ljubljani in Tuzli. Leta 1908 je bil izvoljen v kranjski deželni zbor in leta 1910 v državni zbor. Leta 1927 je bil izvoljen v ljubljanski občinski svet in ostal v njem do smrti. Istega leta je bil izvoljen v oblastno skupščino ljubljanske oblasti. Med leti 1928 in 1935 je bil ljubljanski podžupan. Po letu 1929 se je odtujil od SLS. SBL, knjiga 1, str. 385–386 in ES, knjiga 4, str. 270.

⁷ Valentin Rožič (1878–1935) je najprej je študiral bogoslovje, po izstopu pa zemljepis in zgodovino. Postal je tajnik SLS in po letu 1910 delal na Koroškem. Od leta 1920 je bil profesor v Ljubljani. Tu je bil tudi občinski svetnik. Svojo kandidaturo na Živkovičevi listi je skušal pojasniti s tiskano spomenico. Na volitvah ni uspel, bil pa je kmalu zatem imenovan za senatorja. Umrli je leta 1935. SBL, knjiga 3, str. 151–152.

* Podčrtano besedilo pomeni, da je bil kandidat tudi izvoljen.

⁸ Veble je bil odvetnik. Leta 1911 je doktoriral iz prava. Po koncu prve vojne je bil odvetniški kandidat v Brežicah. Po letu 1919 je bil odvetnik v Sv. Lenartu, Mariboru in Brežicah. Odvetniško prakso je opustil leta 1940, ko je odšel v Beograd in postal član Državnega sveta. Med vojno je pomagal slovenskim izseljencem v Srbiji. Po vojni je bil krajši čas uradnik in kasneje zopet odvetnik. Umrli je leta 1979 v visoki starosti 92 let. SBL, knjiga 4, str. 379.

Šušteršičeva skupina

Drugo skupino v katoliškem taboru predstavlja lista, s katero je leta 1923 kandidiral Ivan Šušteršič. Zadnji deželni glavar Kranjske in nekdanji voditelj SLS se je leta 1922 vrnil iz tujine in se skušal vrniti v politično življenje. Na obeh listah Ivana Šušteršiča je nastopilo 16 kandidatov. Samo za Franca Škrbca lahko sklepamo, da je bil leta 1935 na Ljotičevi listi, saj se pri Šušteršiču in Ljotiču omenja oseba enakega imena in priimka ter poklica. Ostali se razen na Šušteršičevi listi, ne pojavijo nikjer drugje. Nihče od Šušteršičevih kandidatov ni bil izvoljen.

Stara SLS

Leta 1938 je na opozicijski listi Mačka kandidiralo tudi nekaj pristašev SLS, t. i. »stara SLS«. Dva med kandidati na Mačkovi listi najdemo na listah SLS v dvajsetih letih. Pomembnejši pristaši »stare SLS« so bili dr. Anton Breclj⁹, Alojzij Hartman¹⁰, dr. Aleš Stanovnik¹¹ in dr. Ivan Stanovnik¹². Janko Prunk navaja, da

⁹ Anton Breclj (1875–1943) je leta 1901 doktoriral na graški medicinski fakulteti. Od leta 1903 je bil zdravnik v Gorici. Leta 1918 je bil imenovan za poverjenika za zdravstvo v Narodni vladi, vendar imenovanja ni sprejel (glej Anton Breclj, *Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva v Slovenci v desetletju 1918–1928*, Ljubljana 1928, str. 437). 1920 se je preselil v Ljubljano in bil do leta 1922 v državni službi. Potem je bil do smrti zasebni zdravnik za otroške in notranje bolezni. Politično se je udeleževal v SLS. ES navaja, da je Breclj s somišljeniki po letu 1927 nasprotoval Koroščevemu povezovanju s srbskimi radikali, in da se je leta 1938 Breclj-Stanovnikova skupina razšla s slovensko Jugoslovansko radikalno zajednico (ES, knjiga 1, str. 362). Primorski slovenski biografski leksikon ne omenja Brecljeve kandidature na volitvah leta 1938. Med drugo svetovno vojno je simpatiziral z Osvobodilno fronto.

¹⁰ Jutro je 26. 11. 1938 o Marinčku, Mohoriču, Hartmanu, Koresu in Alešu Stanovniku pisal kot o kandidatih »stare SLS«, Tabor z dne 3. 12. 1938 pa jih je omenjal kot kandidate kmetoskodelavskega gibanja dr. Kukovca. O Mohoriču in Marinčku glej nekaj vrstic nižje.

¹¹ Aleš Stanovnik (1901–1942) je leta 1926 v Ljubljani doktoriral iz prava. Sprva je bil pri bratu Ivanu odvetniški pripravnik in od leta 1930 odvetnik na Jesenicah. Postal je glavni politični organizator katoliške levice. Na Jesenicah je sodeloval z Vencijem Perkom. Menil je, da si je potrebno prizadevati povezovanje kakršno je bilo v Ljubljani leta 1922, ko je na občinskih volitvah zmagala Zveza delavnega ljudstva. Z vstopom SLS v Jugoslovansko radikalno zajednico leta 1935 je prišlo do preloma med SLS in krščanskimi socialisti. Organiziral je izdajanje različnih časopisov, kjer so lahko objavljali tudi komunisti. Leta 1938 je sodeloval pri ustanavljanju Slovenska združene opozicije. Po okupaciji so ga Nemci poslali v Begunje in Šentvid. Uspel se je umakniti v Ljubljano. Vključil se je v Osvobodilno fronto in bil izvoljen v vrhovni plenum. Umaknil se je v ilegalo. 22. maja 1942 so ga Italijani izsledili in 2. junija 1942 je bil ustreljen kot talec. ES, knjiga 12, str. 267–268 in SBL, knjiga 3, str. 443–444. SBL piše, da so ga Nemci 6. julija 1941 odpeljali v Srbijo. Sredi julija 1941 naj bi z legitimacijo Rdečega križa pobegnil v Ljubljano. Po izjavi njegovega nečaka Aleša Stanovnika naj bi se umaknil direktno v Ljubljano in sploh ni bil v Srbiji. Spomine nanj napisal Janez Stanovnik, Aleš Stanovnik in njegov čas. Ljubljana: Zveza združenj borcev in udeležencev NOB, 2003. 159 strani

¹² Ivan Stanovnik, brat Aleša, se je rodil leta 1891. Na Dunaju je študiral pravo in leta 1918 doktoriral. Od 1917 do 1924 je bil v Ljubljani odvetniški pripravnik, nato do leta 1962 samostojni odvetnik. Politično je deloval v SLS in bil znotraj nje levo usmerjen. Bil je med soustanovitelji in predsednik Zveze delovnega ljudstva v Ljubljani. V letih 1923 in 1924 je bil ljubljanski podžupan. V tridesetih letih je kritiziral sodelovanje SLS v Jugoslovanski radikalni zajednici. Sodeloval je v Slovenski združeni opoziciji. Med vojno se je vključil v Osvobodilno fronto in bil zaradi tega večkrat zaprt. Po osvoboditvi je bil predsednik Mestnega ljudskega odbora. Deloval je tudi v gospodarstvu. Umrli je leta 1978. ES, knjiga 12, str. 268 in SBL, knjiga 3, str. 444.

so pri snovanju Slovenske združene opozicije kot najvidnejši predstavniki »stare SLS« sodelovali dr. Ivan Stanovnik, dr. Anton Breclj, dr. Jakob Mohorič in Franc Furlan.¹³

Anton Marinček¹⁴ (1920, Maček 1938) in dr. Jakob Mohorič¹⁵ (1925, 1927, Maček 1938) sta v dvajsetih letih kandidirala na listah SLS, leta 1938 sta prestopila v opozicijski tabor, in kot pristaša »stare SLS« nastopila na listi Mačka. Martin Kores in Alojz Lešnik sta bila sindikalna delavca v Jugoslovanski strokovni zvezi. Lešnik je bil leta 1935 izvoljen kot kandidat opozicije za župana v Rečici pri Laškem.¹⁶

II. Liberalni in kmečki tabor

Uradna liberalna stranka pod vodstvom Gregorja Žerjava in Alberta Kramerja je leta 1920 in 1923 nastopila v okviru Demokratske stranke Ljube Davidovića, na volitvah leta 1925 in 1927 v okviru Samostojne demokratske stranke Svetožarja Pribičevića, leta 1931 na Živkovićeve listi, leta 1935 na Jevtićeve listi in leta 1938 na opozicijski Mačkovi listi. Nastopila je torej na vseh sedmih volitvah. Oznaka LIB v nadaljevanju pomeni leta 1920 in 1923 predstavnike Jugoslovanske demokratske stranke v Sloveniji in leta 1925 in 1927 predstavnike Samostojne demokratske stranke v Sloveniji.

Junija 1918 sta se združili Narodna napredna stranka na Kranjskem in Narodna stranka na Štajerskem v Jugoslovansko demokratsko stranko. Slovenski liberalci so se po nastanku skupne države južnih Slovanov zavzemali za združevanje sorodni strank v vsedrjavno stranko, kar je bilo uresničeno februarja 1919 v Sarajevu. Tam so liberalni politiki iz Slovenije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine ustanovili Državotvorno stranko demokratov Srbov, Hrvatov in Slovencev. Nova stranka se je aprila 1919 združila s Samostojno radikalno stranko, Napredno stranko in Liberalno stranko iz Srbije in skupino poslancev iz Makedonije in Črne gore v Demokratsko skupnost kasneje imenovano Demokratska stranka. Vodja stranke je bil

¹³ Prunk, Pot krščanskih socialistov, str. 172.

¹⁴ Marinček se je rodil leta 1888. Študija prava ni dokončal. Od leta 1926 do 1941 je bil zaposlen pri Delavski zbornici za Slovenijo. Ukvarjal se je z vprašanji brezposelnosti. Od sredine dvajsetih let je bil v vodstvu Jugoslovanske strokovne zveze. V drugi polovici tridesetih let je bil dejaven v Ljudski fronti. Bil je med organizatorji Osvobodilne fronte v Ljubljani. Leta 1942 je odšel v Dolomitski odred. Italijani so ga na poti v Glavni štab NOV in POS ujeli in poslali na Rab, kjer je novembra 1942 umrl. ES, knjiga 7, str. 2, glej tudi opombo 10.

¹⁵ Tudi Jakob Mohorič se je rodil leta 1888. Na Dunaju je študiral pravo in leta 1913 doktoriral. Leta 1922 je odprl odvetniško prakso v Ljubljani. Bil je pripadnik levega krila krščanskih socialistov. Od leta 1918 do 1926 je bil član izvršilnega odbora SLS. Med leti 1923 in 1933, ko je bila razpuščena, je bil predsednik Prosvetne zveze v Ljubljani. Od sredine tridesetih let je sodeloval s »staro SLS« (A. Breclj, I. Stanovnik in F. Furlan). Po pisanju Janka Prunka (Prunk, Pot krščanskih socialistov, str. 172.) je na volitvah leta 1938 podpiral Ljudsko fronto. Po okupaciji je skupaj z A. Gosarjem skušal posredovati med Osvobodilno fronto in Slovensko zavezo. Po vojni je bil sprva oviran pri delu, kasneje je bil zopet odvetnik. Umrl je leta 1976. ES, knjiga 7, str. 204 in SBL, knjiga 2, str. 147, glej tudi opombo 10.

¹⁶ ES, knjiga 5, str. 268 in knjiga 6, str. 148–149.

Ljuba Davidović. Po letu 1923 je prišlo v stranki do nasprotij med Davidovićem in Pribičevićem in slednji je naslednje leto ustanovil Samostojno demokratsko stranko. Pribičević je imel več pristašev med Srbi v prečanskih krajih in med slovenskimi in hrvaškimi pristaši centralizma in unitarizma. Žerjav in Kramer sta v celoti sledila Pribičeviću. Po septembrskih volitvah leta 1927 so uradni liberalci (Žerjav) in tudi kmetijci (Pucelj) vstopili v Kmečko-demokratsko koalicijo.

Med liberalci v Sloveniji je prihajalo do sporov med starejšimi in mlajšimi politiki. V starejšo generacijo so sodili Vladimir Ravnihar, Ivan Tavčar in Karl Triller, mlajše so predstavljali Albert Kramer, Gregor Žerjav in Adolf Ribnikar. Do razcepa je prišlo v Sloveniji pred skupščinskimi volitvami 1923. Ravniharjevo krilo je izstopilo iz Jugoslovanske demokratske stranke in prevzelo staro ime Narodna napredna stranka. Že leta 1920 so mladi ustanovili svoj časopis Jutro, stari pa so obdržali Slovenski narod. Pred marčevskimi volitvami 1923 so liberalci iskali stike s kmetijci in narodnimi socialisti za skupni nastop, vendar sta ga obe odklonili. V Ljubljani so Žerjavovi in Kramerjevi liberalci in Narodna napredna stranka nastopili skupaj kot Napredni blok in osvojili 1 mandat. Pri tem je bilo dogovorjeno, da bo nosilec mladin Reisner, mandat obdržal do 1. januarja 1924, ko ga bo zamenjal njegov namestnik starin Ravnihar.¹⁷ Zamenjava kasneje ni bila izvedena. Narodna napredna stranka je leta 1924 prešla k slovenskim radikalom.

Že pred prvo svetovno vojno se je v Trstu pojavilo gibanje, ki je posnemalo češke narodne socialiste. Po koncu vojne je nastala Narodna socialistična stranka¹⁸, katere program je črpal v idejah liberalne leve in socialistične desnice. Stranka se je imela za socialistično. Na prvih parlamentarnih volitvah je dobila dva mandata. Po veliki izgubi glasov leta 1923 je iskala povezave z drugimi strankami. Leta 1925 se je stranka ob volitvah povezala z Jugoslovansko demokratsko stranko in Narodno napredno stranko v Blok bratskega sporazuma v okrožju Maribor–Celje in Narodno zajednico v okrožju Ljubljana–Novo mesto. V mestu Ljubljana so kandidirali skupaj z Narodno napredno stranko. Leta 1927 so narodni socialisti sodelovali s samostojnimi demokrati v Narodnem bloku. Leta 1926 sta se združili strokovni organizaciji (sindikati) Samostojne demokratske stranke in Narodne socialistične stranke, leta 1928 sta se združili tudi stranki.¹⁹

Avgusta 1921 je v Sloveniji začela nastajati organizacija radikalne stranke v Sloveniji. Voditelja sta bila Ivan Sajovic in Niko Županič. Vodstvo Narodne radikalne stranke v Beogradu je na različne načine podpiralo slovenske radikale. S tem je najverjetneje povezano imenovanje Nika Županiča za ministra brez listnice v Pašićevi vladi decembra 1922. Pred volitvami 1923 je Beograd ljubljanski akcijski odbor povišal v glavni akcijski odbor Narodne radikalne stranke za Slovenijo. Njegov vodja je bil Niko Županič.²⁰ Nosilec liste v okrožju Maribor–Celje je bil Milan Stojadinović in v okrožju Ljubljana–Novo mesto Niko Županič. Po neuspeh volitvah je slovenske radikale prizadel še spor med voditelji. Izoblikovala sta se dva

¹⁷ Mikuž, Oris zgodovine Slovencev, str. 243.

¹⁸ ES, knjiga 7, str. 333.

¹⁹ ES, knjiga 7, str. 333.

²⁰ Zečević, Na zgodovinski prelomnici, str. 105.

bloka. En pol je predstavljalo vodstvo oz. akcijski odbor stranke (Županič, Lukan in Sajovic), drugi pol je bil glavni sekretariat, ki ga je vodil Emil Štefanovič. Še bolj so stvar zapletli starini v Jugoslovanski demokratski stranki, ki so po razcepu ustanovili Narodno napredno stranko in se začeli približevati radikalom. Vladimirja Ravniharja je centrala Narodne radikalne stranke v Beogradu v začetku leta 1924 imenovala za vodjo slovenski radikalov. Spomladi 1924 so se nadaljevali poskusi za ureditev položaja med radikalnimi frakcijami v Sloveniji, vendar brez uspeha. Zato se je 24. aprila 1924 Narodna napredna stranka pridružila Narodni radikalni stranki.²¹ Pred volitvami leta 1925 so se medsebojni spori med slovenskimi radikali zopet okrepili. Tako sta na volitvah nastopili obe frakciji. Ravniharjevi radikali so se pred volitvami v Ljubljani povezali z narodnimi socialisti, v okrožju Ljubljana-Novno mesto in Maribor–Celje pa še z Jugoslovansko demokratsko stranko. Županič je nastopil skupaj z samostojnimi demokrati, kar je terjala tudi centrala Narodne radikalne stranke v Beogradu. Nosilca skupnih list radikalov in samostojnih demokratov sta bila Ivan Mohorič in Gregor Žerjav. Ta koalicija je nastopila pod imenom Narodni blok. Županičevi radikali so na Štajerskem nastopili samostojno, ker se niso uspeli dogovoriti s samostojnimi demokrati. Nosilec te liste je bil Rudolf Ravnik. Del jih je nastopil tudi na Pivkovi demokratski listi.²² Na parlamentarnih volitvah leta 1927 so radikali neuspešno nastopili le na Štajerskem. Listo je ponovno vodil Rudolf Ravnik.

Junija 1919 je bila ustanovljena Samostojna kmetijska stranka. Vpliv liberalcev na nastanek Samostojne kmetijske stranke je očiten, vendar je kmečka stranka kasneje odšla svojo pot in izvajala lastno politiko. Uspeh kmetijcev na volitvah leta 1920 je bil presenečenje za klerikalce, pa tudi za liberalce. Dobila je petino glasov v Sloveniji. Po vstopu v vlado Nikole Pašića aprila 1921 in po glasovanju za Vidovdansko ustavo je moč stranke začela upadati. Na volitvah leta 1923 so kmetijci dobili le 1 mandat. Sledilo je povezovanje s srbskimi zemljoradniki, s katerimi so se enkrat že razšli.²³ V vodstvu stranke je prišlo do razcepa in konec leta 1924 sta bila izključena Bogumil Vošnjak in Josip Drofenik.

Na volitvah leta 1925 je Samostojna kmetijska stranka nastopila samostojno. Vošnjak in Drofenik sta podprla Samostojno demokratsko stranko. Poleti 1925 se je Samostojna kmetijska stranka povezala z avtonomisti okoli Albina Prepeluha v Zvezo slovenskega kmetijskega ljudstva²⁴ in se naslednje leto preuredila v Slovensko kmetijsko stranko. To je bilo pravzaprav povezovanje z Radićem, saj se je z Radićem že prej povezal Prepeluh. Pred volitvami leta 1925 se je od kmetijcev na Dolenjskem odcepilo gibanje, ki se je poimenovali Kmečka republikanska stranka.²⁵ Pred

²¹ Perovšek, Slovenski liberalni tabor, str. 416.

²² Kandidate na Pivkovi listi omenja Jutro 4. januarja 1925.

²³ Zečević, Na zgodovinski prelomnici, str. 94–96.

²⁴ Zečević, Na zgodovinski prelomnici, str. 96.

²⁵ Mikuž, Razvoj slovenskih strank, str. 131. Zečević pojav Kmečke republikanske stranke, ki jo je ustanovil Josip Murn pripisuje razcepljenosti med slovenskimi republikanci. Kmečka republikanska stranka naj bi nasprotovala centralizmu Samostojne kmetijske stranke, Prepeluhovi Slovenski republikanski stranki in Kristanovim socialistom.

volitvami leta 1927 so, zaradi povezovanja z liberalci, iz stranke izključili vidnejše politike (Kušarja, Ureka in Roškarja). Bivše kmetijce je Žerjav povezal v volilno listo ponekod imenovano Združena slovenska gospodarska lista.²⁶

Spomladi 1922 je nastala na Štajerskem stranka, ki naj bi se tudi borila za kmečke interese. Anton Novačan je ustanovil podružnico srbske Zemljoradničke stranke, vendar je že kmalu svoje naklonjenost preusmeril k Radiću. Prvotno ime Zemljoradnička stranka za Slovenijo je spremenil v Slovensko republikansko stranko. Na parlamentarnih volitvah marca 1923 sta Slovenska republikanska stranka in Hrvatska republikanska seljačka stranka nastopili ločeno. Novačan je terjal nastop mešane slovensko-hrvaške liste na Hrvaškem v zameno za Radićevo kandidaturo na Štajerskem. Radić je temu nasprotoval in do sporazuma ni prišlo. Slovenski avtonomisti okoli Albina Prepeluha in Dragotina Lončarja so se jeseni 1924 združili s Slovensko republikansko stranko. Novonastala Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev ni bistveno okrepila republikanskega gibanja v Sloveniji. Na volitvah leta 1925 slovenski republikanci niso dosegli nobenega uspeha.

Za novo pot so se morali slovenski republikanci odločiti po Radićevi povezavi s Pašićem. Republikanci so zblížali s kmetijci. Leta 1925 so se republikanci in kmetijci združili v skupno Zvezo slovenskega kmeškega ljudstva. Padec že itak majhnega vpliva je stranko prisilil, da je leta 1926 preuredila v Slovensko kmečko stranko.²⁷

Žerjavovi in Kramerjevi liberalci

Na listah uradnih liberalcev je kandidiralo 126 kandidatov. Enainosemdeset kandidatov uradne liberalne stranke je kandidiralo le enkrat. Med ostalimi 45 jih je 22 kandidiralo dvakrat, 7 trikrat, 11 štirikrat in 5 petkrat. Samo na listah uradnih liberalcev je kandidiralo 110 kandidatov. Ostala šestnajsterica, kar je malo manj kot osmina uradnih liberalnih kandidatov, je z drugih list prihajala med kandidate uradnih liberalcev ali pa odtod odhajala drugam.

Med kandidati, ki so kandidirali samo na uradnih liberalnih listah je 81 takšnih, ki jih na listah najdemo le enkrat. Vsi so kandidirali le v dvajsetih letih. Poslansko mesto si je priboril le Ivan Tavčar leta 1920. Od štirinajstih uradnih kandidatov samo z liberalnih list jih je 6 kandidiralo le v dvajsetih letih, ostalih osem pa po enkrat v dvajsetih in tridesetih letih. Izvoljen je bil le Josip Reisner leta 1923. Trikrat so samo na liberalnih listah kandidirali štirje kandidati. Vekoslav Spindler je bil edini med njimi tudi izvoljen. Poslanec je poslal leta 1931. Enajst liberalnih kandidatov je skušalo priti v parlament štirikrat. Šestim je to tudi uspelo vsaj enkrat, največ tj. trikrat pa Gregorju Žerjavu in Ljudevitu Pivku. Albert Kramer je bil na liberalnih kandidatnih listah l. 1920, 1925, 1927, 1931 in 1938. Izvoljen je bil leta 1927 in 1931.

²⁶ Zečević, Na zgodovinski prelomnici, str. 97 in Mikuž, Razvoj slovenskih strank, str. 131.

²⁷ Zečević, Na zgodovinski prelomnici, str. 103.

Vodilni osebnosti »uradnih« liberalcev sta bila Gregor Žerjav²⁸ in Albert Kramer.²⁹

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidiral enkrat	Kandidirali večkrat
1920	40	45	28	17
1923	26	37	19	18
1925	26	40	19	21
1927	26	36	15	21
1931	25	22		22
1935	29	9		9
1938	29	4		4

V skupini šestnajstih poslancev uradnih liberalnih list, ki so prestopali na druge liste, so trije najprej kandidirali na uradni liberalni listi nato pa drugod. Ostalih 13 jih je z drugih list prišlo med uradne liberalne kandidate oz. so med svojim preskakovanjem z liste na listo bili vmes tudi na listi uradnih liberalcev.³⁰

Mariborski odvetnik Müller je leta 1925, kot kandidat radikalov, kandidiral na listi uradnih liberalcev in leta 1927 na listi radikalov v mariborsko-celjskem okrožju. Dr. Vladimir Ravnihar³¹ je leta 1920 in 1923 kandidiral na listi liberalcev

²⁸ Gregor Žerjav (1882–1929) je bil po končanem študiju prava na Dunaju med leti 1906 in 1914 sodni koncipient in odvetniški pripravnik. Leta 1914 je opravil odvetniški izpit. Med prvo svetovno vojno je bil dvakrat zaprt in konfiniran. Leta 1917 je postal tajnik Jugoslovanskega kluba. Oktobra 1918 je bil med ustanovitelji Narodnega vijeća. Udeležil se je Ženevske konference. V Deželni vladi je bil leta 1919 podpredsednik, nato njen predsednik in nazadnje poverjenik za pravosodje. S Kramerjem sta leta 1920 ustanovila časopis Jutro. Bil je izvoljen v Ustavodajno skupščino leta 1920 in v skupščini leta 1925 in 1927. Opravljal je tudi delo ministra za socialno politiko in ministra za gozdove in rude. Po razcepu v Jugoslovanski demokratski stranki se je pridružil Pribičeviću v njegovi Samostojni demokratski stranki. Ob združevanju v kmečko-demokratsko koalicijo leta 1927 se ji je pridružil novembra 1927. ES, knjiga 15, str. 326.

²⁹ Albert Kramer (1882–1943) je študiral v Gradcu in Pragi in je leta 1910 doktoriral. Med leti 1911 in 1914 je bil poklicni novinar na Dunaju, od koder je za Slovenski narod poročal o dogajanju v parlamentu. Po letu 1914 je bil glavni urednik omenjenega časopisa. Od leta 1909 je bil član Narodne napredne stranke in od leta 1917 član njenega načelstva. Naslednje leto je sodeloval pri ustanavljanju Jugoslovanske demokratske stranke. Bil je član Narodnega sveta in tajnik Narodnega vijeća v Zagrebu. Leta 1920 sta z Žerjavom ustanovila nov časopis Jutro. Njegov direktor je bil od leta 1921 do 1943. Kramer je bil minister v več vladah (1918–1920, 1931–1934). Med drugim je bil v prvi vladi Kraljevine SHS minister za ustavodajno skupščino in izenačenje zakonov. Bil je član Začasnega narodnega predstavništva in poslanec v ustavodajni skupščini 1920–1921. V narodni skupščini je bil med leti 1927 in 1929 in 1931 in 1935 poslanec za mesto Ljubljana. V tridesetih letih je bil vodja Jugoslovanske nacionalne stranke v Sloveniji. Od 1935 do 1939 je bil senator. Ob začetku vojne je nasprotoval Osvobodilni fronti in bil voditelj liberalcev v Slovenski zavezi. ES, knjiga 5, str. 380 in SBL knjiga 1, str. 554.

³⁰ O kandidatih, ki so preskakovali z liste na listo, je več napisanega pri stranki, kjer so kandidirali prvič.

³¹ Vladimir Ravnihar (1871–1954) je leta 1898 je na Dunaju doktoriral iz prava. Po 1902 imel v Ljubljani odvetniško pisarno. L. 1911 postal državnozborski poslanec na Dunaju. V Narodni vladi SHS in Deželni vladi večkrat poverjenik za pravosodje in nekaj časa tudi za socialne zadeve. Po razcepu v vrstah liberalcev jeseni 1922 in v začetku 1923 je odšel iz tabora Žerjava

nato l. 1925 na listi radikalov. Tudi Vekoslav Kukovec³² je začel s kandidaturami na uradni liberalni listi (1920 in 1923). Njegov nastop na Mačkovi listi l. 1935 je edini nastop nekdanjega liberalnega kandidat na tej listi. Tudi l. 1938 je kandidiral na Mačkovi listi, vendar so bile takrat okoliščine te kandidature drugačne kot l. 1935.

Med trinajstimi prišleki na uradne liberalne liste je bilo 7 kandidatov, ki so prvič kandidirali na listah kmetijske stranke (Josip Drofenik, Franc Kokalj, Anton Kolenc, Jakob Kušar, Andrej Roškar, Alojzij Šmid, Ivan Urek). Dva sta bila nekdanja kandidata narodnih socialistov (Rudolf Juvan in Franjo Rupnik) in en bivši kandidat radikalov (Niko Županič). Trije so prvič kandidirali na listi Prekmurske gospodarske stranke (Anton Koder, Štefan Kūhar in Franc Voglar).

Jutro je 4. januarja 1925 predstavilo kandidate na listi dr. Pivka. Drugi del je še posebej zanimiv, saj nam pove strankarsko pripadnost kandidatov. Tudi to listo so sestavljali demokrati, radikali in kmetijci, česar literatura ni omenjala. Demokrati na Pivkovi listi so bili: nosilec dr. Ljudevit Pivko in Anton Koder, Janko Lesničar, dr. Franjo Lipold, Franc Petelinšek, Maks Robič, dr. Franc Roš, Franjo Seručar, Ignacij Vindiš in Ivan Titar. Kmetijci na tej listi so bili Josip Drofenik, Anton Kolenc, Franc Pečnik, Franc Stergar, Alojzij Šmid, Josip Zdolšek in Jakob Zemljič. Radikali so bili Franjo Dolničar, Jože Kiraly, dr. Ferdo Müller in Anton Podlesnik.

Prekmurska gospodarska stranka je bila leta 1920 ozko povezana z uradno liberalno stranko. To najboljše dokazuje kandidatura Franca Voglarja, ki je kandidiral tako na uradni liberalni listi, kot na prekmurski listi.³³

Prekmurska gospodarska stranka je nastopila le na volitvah leta 1920. Skupno je bilo na listi Prekmurske gospodarske stranke 26 kandidatov. Triindvajset jih je kandidiralo le leta 1920, dva najdemo leta 1925 oz. 1923 na listi liberalcev, in eden je leta 1923 kandidiral na listi kmetijcev in leta 1931 na listi Živkovića.

in Kramerja in postal eden vodilnih starih liberalcev. Stari liberalci, NNS, so skupaj z uradnimi liberalci kandidirali na skupni listi v okrožju Ljubljana-mesto na volitvah leta 1923. Stari liberalci so se v začetku leta 1924 združili z radikali. Ravnihar je postal predsednik mestnega odbora v Ljubljani. Leta 1925 je bil v mestu Ljubljana nosilec skupne liste Narodne napredne stranke in Narodne socialistične stranke. Leta 1932 je bil izvoljen za senatorja. Od februarja do decembra 1935 je bil župan Ljubljane in nato do junija 1942 podžupan. Od februarja 1944 je bil skoraj do konca vojne v zaporu zaradi sodelovanja z Osvobodilno fronto. Glej npr. Mikuž, Oris zgodovine Slovencev, str. 235 in 271–277, SBL knjiga 3, str. 41–42 in ES, knjiga 10, str. 101.

³² Rodil se je leta 1876. Leta 1902 je doktoriral iz prava. Najprej je bil v Celju odvetniški kandidat, nato od leta 1909 samostojen odvetnik. Po letu 1922 je živel v Mariboru. Skupaj z V. Spindlerjem je leta 1906 ustanovil Narodno stranko na Štajerskem. 1909 je bil izvoljen v štajerski deželni zbor. Leta 1918 je bil podpredsednik Jugoslovanske demokratske stranke. V Narodni vladi je bil poverjenik za finance. Bil je član Začasnega narodnega predstavništva. V letih 1920 in 1921 je bil minister za socialno politiko in minister za trgovino in industrijo. Leta 1926 je izstopil iz Samostojne demokratske stranke in se pridružil kmetijcem. Od oktobra 1936 je bil predsednik kmečko-delavskega gibanja v Sloveniji. Na Mačkovi listi je kot kandidat kmečko-delavskega gibanja nastopil tudi leta 1938. Ko jeseni 1939 ni bil izvoljen v vodstvo Zveze delovnega ljudstva Slovenije se je umaknil iz politike. Leta 1941 se je preselil v Celje. Umrli je leta 1951. SBL knjiga 1, str. 581 in ES, knjiga 6, str. 66.

³³ Po koncu prve svetovne vojne je bil tajnik Narodnega sveta. V Začasnem narodnem predstavništvu je bil poslanec Jugoslovanske demokratske stranke. Bil je profesor na mariborski klasični gimnaziji in po letu 1922 do smrti leta 1925 ravnatelj ženskega učiteljskega. SBL knjiga 4, str. 552.

Na listi Prekmurske gospodarske stranke je kandidiralo je 14 posestnikov, 3 odvetniki, 2 notarska namestnika, 2 živinozdravnika ter po 1 profesor, gostilničar, trgovski pomočnik, kulturni inženir in nadgeometer.

Med 126 liberalnimi kandidati (ne upoštevam kandidate Prekmurske gospodarske stranke) jih je bilo 14 tudi izvoljenih. Osem kandidatov je bilo izvoljenih enkrat, ostalih 6 pa večkrat. V dvajsetih letih je bilo izvoljenih 7 uradnih liberalnih kandidatov, ki so dobili 10 mandatov. Dr. Gregor Žerjav je bil izvoljen trikrat, dr. Ljudevit Pivko dvakrat ter dr. Albert Kramer, dr. Vekoslav Kukovec, Josip Reisner, dr. Ivan Tavčar in Ivan Urek po enkrat.

Slovenski radikali

Radikali so v Sloveniji nastopili na volitvah leta 1923, 1925 in 1927. Leta 1923 so nastopili samostojno z listama Milana Stojadinovića v okrožju Maribor–Celje in dr. Nika Županića v okrožju Ljubljana–Novo mesto. Leta 1925 in 1927 je samostojno radikalno listo v mariborskem okrožju vodil dr. Rudolf Ravnik, v okrožju Ljubljana–Novo mesto in v mestu Ljubljana pa so leta 1925 radikali nastopili skupaj s samostojnimi demokrati, ki so sestavljali večino liste. Listi sta vodila Ivan Mohorič in Gregor Žerjav.

Na štirih povsem radikalnih listah (Stojadinović, Županić ter dvakrat Ravnik) je kandidiralo 69 kandidatov. 57 jih je kandidiralo enkrat, 8 jih je kandidiralo dvakrat, 3 so kandidirali trikrat in 1 petkrat. 58 jih je kandidiralo samo na radikalnih listah, 2 sta kandidirala na radikalnih listah in v tridesetih letih na listah Živkovića in Jevtića. Po dva radikalna kandidata sta bila bivša kandidata narodnih socialistov in delavskih strank. Po en kandidat je poleg kandidature na radikalnih listah kandidiral še na listah liberalcev in kmetijcev. Trije kandidati so menjavali liste in pri tem kandidirali na različnih zgoraj omenjenih listah in na listi Markovića.

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidirali enkrat	Kandidirali večkrat
1923	26	30	25	5
1925	26	19	16	3
1927	26	21	16	5

Dr. Niko Županić³⁴ je bil leta 1923 nosilec liste radikalov v okrožju Ljubljana–

³⁴ Pojavljajo se različni zapisi priimka. Poleg že zapisanega, pod katerim je omenjen tudi v SBL, še Županić in Zupanić. Rodil se je leta 1876. Študiral je pravo, zgodovino, prazgodovino, arheologijo in geografijo in doktoriral leta 1903. Pred prvo svetovno vojno je služboval v Beogradu. Dosegel je, da je bila v Niški deklaraciji decembra 1914 omenjena tudi Slovenija. Kot eden od vojnih ciljev Srbije se omenja »osvoboditev in združitve vseh naših neosvobojenih bratov, Srbov, Hrvatov in Slovencev«. (Glej ES, geslo Niška deklaracija.) Od leta 1915 je živel v Parizu, Londonu in Združenih državah Amerike in bil član Jugoslovanskega odbora. Na Pariški mirovni konferenci je bil član jugoslovanske delegacije in hkrati vodja etnografsko-geografske sekcije. Po vstopu v radikalno stranko, jo je začel organizirati v Sloveniji. Postal je predsednik ljubljanskega oblastnega odbora Narodne radikalne stranke in podpredsednik mestnega odbora v Ljubljani. Bil je tudi minister brez listnice. Od leta 1923 do 1940 je bil direktor etnografskega muzeja v Ljubljani. Od 1940 bil redni profesor na novo ustanovljenem oddelku za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Med vojno je bil v Beli krajini dopisni član Znanstvenega inštituta

Novo mesto. Leta 1925 je kandidiral na listi uradnih liberalcev in leta 1931 na Živkovičevi listi. Kandidat na listi radikalov l. 1925 je bil koroški Slovenec Franc Grafenauer.³⁵ Josip Benko³⁶, murskosoboški industrijalec, je leta 1923 kandidiral na Stojadinovičevi listi radikalov. Kasneje je kandidiral še na listah Živkovića leta 1931 in Jevtića 1935. Leta 1931 in 1935 je bil tudi izvoljen za poslanca. Tudi Ernest Krulej je najprej kandidiral na listi radikalov, na Ravnikovi listi leta 1925, in nato še na Živkovičevi in Jevtičevi listi.

Prehod dr. Ferda Müllerja z liste uradnih liberalcev na listo Ravnika leta 1927 sem omenil že pri podpoglavju o uradnih liberalcih.

Bivša kandidata narodnih socialistov sta kasneje kandidirala na Stojadinovičevi listi leta 1923 (Blaž Zupanc) oz. na listi Ravnika leta 1927 (Bernard Mikuletič). Na skupni listi narodnih socialistov, starih liberalcev in davidovičevcev leta 1925, ki jo je v mariborskem okrožju vodil Marković, je kandidiral tudi dr. Adolf Pečovnik, ki ga leta 1927 najdemo med kandidati na Ravnikovi radikalni listi. Nekdanja kmetijska in kasneje radikalna kandidata sta bila Štefan Kralj in Josip Drofenik. Miha Koren in Jože Nahtigal sta leta 1920 kandidirala na listi, ki jo je Koren vodil v okrožju Maribor–Celje, in leta 1923 na Stojadinovičevi listi. Koren je bil leta 1920 tudi izvoljen.

Noben kandidat z radikalnih list v Sloveniji ni bil izvoljen.

Narodni socialisti

Na volitvah je kandidiralo 95 kandidatov narodnih socialistov, ki so nastopili samostojno ali v različnih povezavah. 73 jih je kandidiralo enkrat, 22 pa večkrat. 15 jih je kandidiralo dvakrat, 5 trikrat in 2 petkrat. Leta 1920 in 1923 so narodni socialisti nastopili samostojno, leta 1925 so v mestu Ljubljana nastopili skupaj s starimi liberalci, vodja liste je bil stari liberalec Vladimir Ravnihar, v okrožjih Ljubljana–Novo mesto in Maribor–Celje pa so skupaj nastopili narodni socialisti, stari liberalci in davidovičevci. Davidovičevец dr. Boža Marković iz Beograda je bil nosilec liste v okrožju Maribor–Celje, v okrožju Ljubljana–Novo mesto pa narodni socialist Ivan Deržič. Leta 1927 so narodni socialisti kandidirali skupaj s samostojnimi demokrati.

Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta. Umrli je leta 1961. SBL knjiga 4, str. 1039–1040, ES, knjiga 15, str. 387

³⁵ Franc Grafenauer (1860–1935) je bil po letu 1896 večkrat izvoljen za deželnega poslanca na Koroškem. Leta 1907 in 1911 je bil izvoljen za državnozbornskega poslanca v dunajskem parlamentu, kjer je bil edini koroški Slovenec. Med prvo svetovno vojno je bil obsojen zaradi rusofilstva. Leta 1919 je bil predstavnik koroških Slovencev v Začasnem narodnem predstavništvu v Beogradu. Po plebiscitu leta 1920 se ni mogel vrniti domov. Na Koroško se je vrnil šele leta 1925 oz. 1926. SBL knjiga 1, str. 243 in ES, knjiga 3, str. 369.

³⁶ Josip Benko je bil najpomembnejši industrijalec v Prekmurju med obema svetovnima vojnima (rojen 1889). Bil je predsednik Zveze industrijalcev mesnih izdelkov v Jugoslaviji. Leta 1927 je bil izvoljen za župana Murske Sobote in leta 1930 za banskega svetnika. Izdajal je časopis Murska krajina. Po koncu druge svetovne vojne je bil obtožen sodelovanja z okupatorjem in 15. junija 1945 justificiran. ES, knjiga 1, str. 240–241.

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidirali enkrat	Kandidirali večkrat
1920	40	43	30	13
1923	26	35	21	14
1925	26	33	22	11

Samo na uradnih listah narodnih socialistov leta 1920, 1923 in 1925 je kandidiralo 82 kandidatov. Ostalih 13 kandidatov, kar je sedmina vseh, je kandidiralo še na listah uradnih liberalcev, radikalov, Živkovića, Ljotića, Mačka, Jevtića in Stojadinovića. Narodnosocialistični kandidati so pri svojem prestopanju na druge liste ostajali v širšem liberalnem taboru z izjemo Konrada Šnuderla, ki je prestopil v klerikalni tabor in Rudolfa Doboviška, ki je leta 1935 kandidiral na Mačkovi listi. Vsi narodnosocialistični kandidati, ki so prestopali z liste na listo, so, z izjemo Vladimirja Ravniharja, prvič kandidirali na narodno socialistični listi oz. njihovih povezavah leta 1925.

Rudolf Juvan in Franjo Rupnik sta bila leta 1920 in 1923 kandidata narodnih socialistov in leta 1925 kandidata skupne liste narodnih socialistov in starih liberalcev. Na listi uradnih liberalcev sta kandidirala leta 1927, leta 1931 pa še na listi Živkovića.

Bernard (Bernhard) Mikuletič in Blaž Zupanc sta leta 1920 kandidirala na listi narodnih socialistov nato pa na radikalnih listah, Mikuletič leta 1927 in Zupanc leta 1923. Na radikalni listi Ravnika je leta 1927 kandidiral tudi dr. Adolf Pečovnik, ki je bil leta 1925 kandidat na skupni listi narodnih socialistov, starih liberalcev in davidovičevcev v okrožju Maribor–Celje. Štefana Šinka, kandidata narodnih socialistov leta 1920, najdemo med Jevtićevimi kandidati leta 1935. Dr. Franc Kandare³⁷ je leta 1925 kandidiral na skupni listi narodnih socialistov, starih liberalcev in davidovičevcev v okrožju Ljubljana–Novo mesto in nato na Ljotićevi listi leta 1935 in 1938. Na Ljotićevi listi leta 1935 najdemo tudi Franca Marčiča, ki je bil narodnosocialistični kandidat leta 1923. Vekoslav Baudek (Bavdek) je leta 1923 kandidiral pri narodnih socialistih, leta 1938 pa na Ljotićevi listi. Dva nekdanja narodna socialista najdemo na listah Mačka. Josip Berglez je leta 1925 kandidiral na Markovičevi listi in leta 1938 na Mačkovi.

Dr. Rudolf Dobovišek je leta 1920 kandidiral na listi Narodne socialistične stranke, na Mačkovi pa leta 1935. Pri tem je potrebno poudariti, da je bil leta 1935 eden od dveh izvoljenih na Mačkovi listi. V tridesetih letih je Dobovišek deloval v Kmečko-delavskem gibanju dr. Kukovca in dr. Lončarja. Ob nesoglasjih v gibanju, sta leta 1937 z dr. Lončarjem zapustila gibanje, saj sta nasprotovala stikom s komunisti. Dobovišek in Lončar sta bila zastopnika mačkovcev v Sloveniji.³⁸

Ostane nam še Konrad Šnuderl (Žnuderl), ki je kandidiral leta 1923 na listi narodnih socialistov. Njegova naslednja kandidatura je bila na zadnjih volitvah leta 1938. Zanimivo je, da je takrat kandidiral na Stojadinovičevi listi oz. v taboru SLS.

³⁷ Dr. Franc Kandare je bil ob ustanovitvi eden od dveh podpredsednikov Ljotićevega gibanja Zbor. ES, knjiga 6, str. 216.

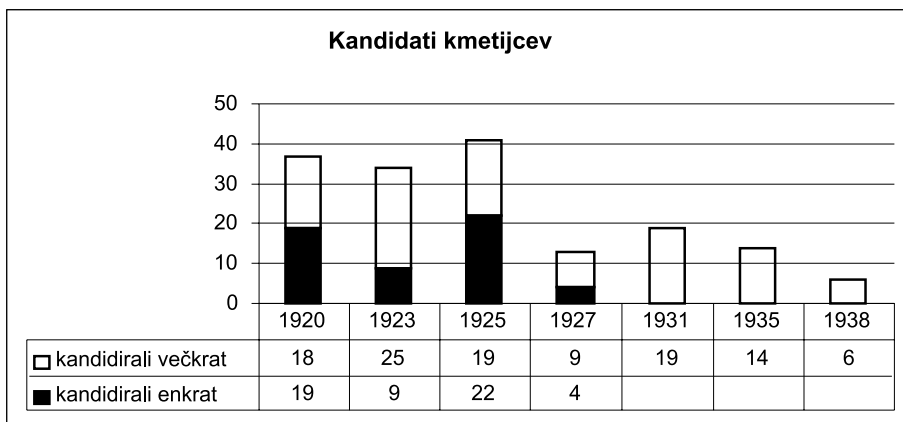
³⁸ Nedog, Ljudskofrontno gibanje, str. 69.

Narodni socialisti so leta 1920 osvojili 2 mandata (I. Deržič in A. Brandner), kasneje pa nobenega več.

Slovenski kmetijci

Samostojna kmetijska stranka je nastopila na vseh volitvah v dvajsetih letih. V mestu Ljubljana ni nastopala. Leta 1927 je nastopila le v okrožju Ljubljana–Novo mesto, na Štajerskem pa skupaj z Radićevo stranko. Na Živkovičevi listi leta 1931 so nastopili tudi nekdanji kmetijski kandidati. Leta 1935 je najmočnejši del nekdanjih kmetijcev okoli dr. Draga Marušiča³⁹ nastopil na listi Jevtića, kjer so bili pomembnejši od nekdanjih uradnih liberalcev. Leta 1938 najdemo na opozi-cijski listi Mačka nekdanje kandidate kmetijske stranke in kandidate Slovenskega kmečko-delavskega gibanja dr. Vekoslava Kukovca. Skupaj je na listah Samostojne kmetijske stranke kandidiralo 100 posameznikov. 54 jih je nastopilo enkrat, 27 dvakrat, 10 trikrat, štirikrat so kandidirali 3 in 6 jih je kandidiralo petkrat. Samo na listah kmetijcev in kasneje na listah Živkovića, Jevtića in Mačka 1938 je kandidiralo 84 kandidatov. Razporeditev teh kandidatur vidimo v spodnjem grafikonu. Med temi samo kmetijskimi kandidati jih je 54 kandidiralo le enkrat in vsi so to storili v dvajsetih letih. Sedemnajst kmetijcev je kandidiralo po dvakrat. Sedem oba-krat v dvajsetih letih in deseterica po enkrat v dvajsetih in tridesetih letih. Sedem kandidatov je svoje ime dalo na liste kmetijcev trikrat. Trije od njih le v dvajsetih letih. Ostala četverica je enkrat poskušala v dvajsetih in dvakrat v tridesetih letih. Po trije kandidati so bili na listah štirikrat oz. petkrat. Nič ne preseneča ugotovitev, da med kandidati z le eno kandidaturo, nihče ni bil izvoljen. Lahko rečemo, a je bilo potrebno poskusiti vsaj dvakrat. Janko Rajar je sicer dobil mandat že ob prvem nastopu, pri drugem pa ne več. Medtem, ko sta Anton Kersnik in Stanko Lenarčič dobila mandat ob drugi kandidaturi, to je bilo leta 1935. Največ mandatov je do-bil Ivan Pucelj, ki je postal poslanec vsakič, ko je kandidiral. Ob tem ne smemo spregledati, da je to seveda povezano tudi s tem, da je bil nosilec liste in je kot tak dobival prvi mandat svoje liste.

³⁹ V tridesetih letih je bil v kmečkem delu slovenskega liberalnega tabora pomembna osebnost Drago Marušič. Rodil se je leta 1884. Leta 1911 je opravil doktorat iz prava. Zgodaj se je vključil v liberalno gibanje. Bil je koncipient pri dr. Dinku Pucu. Kot avstroogrski vojak je bil poslan v Galicijo. S fronte je pobegnil k Rusom, za kar ga je avstroogrsko vojaško sodišče obsodilo na smrt. S prostovoljci je prišel v Srbijo in se udeležil umika v Albanijo. Od tam je šel kot član Jugoslovanskega odbora v Rim in leta 1917 v Združene države Amerike. Po vojni je bil do leta 1922 v Parizu tajnik jugoslovanske delegacije pri reparacijski komisiji. Leta 1923 se je preselil v Ljubljano in tu odprl odvetniško pisarno. Ob sporu v uradni liberalni stranki je odšel k kmetijcem. Bil je tajnik Slovenske kmetijske stranke. Imel je stike s Prepeluhom in njegovimi republikanci. Sodeloval je pri ustanovitvi Kmečko demokratske koalicije. 4. decembra 1930 je bil imenovan za bana Dravske banovine. Ban je bil do imenovanja za ministra, 20. decembra 1934. Februarja 1935 je bil izvoljen za senatorja in maja istega leta za poslanca. Leta 1941 je ob napadu na Jugoslavijo skupaj z Lavom Čermeljem in Ivom Sancinom ustanovil prostovoljno Soško legijo. Postal je sodelavec Osvobodilne fronte (ministrska skupina). Po podpisu sporazu-ma Tito-Šubašić je bil Titov predstavnik v kraljevi vladi. Od leta 1945 do 1948 je bil minister v različnih jugoslovanskih vladah. Umrli je leta 1964. ES, knjiga 7. str. 13 in PSBL 9. snopič, str. 377–379.

13 kmetijskih kandidatov je najprej kandidiralo na listah kmetijcev in nato odšlo drugam. Trije kandidati so z drugih list prišli na kmetijske liste. Teh 16 kmetijskih kandidatov je kandidiralo tudi na listah uradnih liberalcev, radikalov, Radića, Zagorskega, Hartnerja, Kūharja, komunistov, socialdemokratov in Ljotića. Kandidatura na liberalni listi leta 1927 je bila posledica nesporazumov v kmetijski stranki in izključitve posameznikov iz stranke.

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidirali enkrat	Kandidirali večkrat
1920	40	37	19	18
1923	26	34	9	25
1925	26	41	22	19
1927	26	13	4	9
1931	25	19		19
1935	29	14		14
1938	29	6		6

Kmetijski list je 4. novembra 1931 predstavil kandidate na listi Živkovića. S fotografijami so predstavili 19 kandidatov. Niso bili to vsi Živkovićeve kandidati. Med njimi so bili zagotovo kmetijski kandidati, verjetno so bili nekateri temu le naklonjeni, saj točna opredelitev vsakega posameznika ni mogoča. Nekateri med njimi so bili kmetijski kandidati že v dvajsetih letih, druga imena so bila nova. Predstavljeni so bili Ivan Ažman, Ivan Kirbiš, Anton Klinec, Albin Koman, Ivan Majcen, Dako Makar, Milan Mravlje, France Pikl in Ivan Pucelj⁴⁰, ki so že v

⁴⁰ V dvajsetih letih je bil osrednja osebnost kmečkega liberalnega tabora Ivan Pucelj (1877–1945). Zaradi očetove smrti je prekinil šolanje na gimnaziji, se izučil za mesarja in prevzel posestvo. Pridružil se je Narodno napredni stranki in kandidiral za deželnozborskega in državnozborskega poslanca. Leta 1919 se je pridružil takrat nastali Samostojni kmetijski stranki in bil nato eden njenih vodij. Leta 1920 je bil izvoljen v Ustavodajno skupščino. Za poslanca je bil izvoljen tudi na volitvah leta 1923, 1925 in 1927. Od marca 1921 do decembra 1922 je bil kmetijski minister. To delo je ponovno opravljal leta 1926. Po volitvah leta 1927 se je pridružil Kmečko-demokratski koaliciji. Od leta 1931 do 1934 je bil najprej minister brez listnice in nato minister za socialno politiko in zdravje. Na volitvah leta 1931 je bil izvoljen za poslanca. Od leta 1935 do razpada stare Jugoslavije je bil senator. V tridesetih letih je bil član Jugoslovanske

dvajsetih letih kandidirali na listi kmetijcev ter Janko Barle, Anton Cerer, Alojzij Drmelj, Karl Gajšek, Matija Goričar, Anton Hajdinjak, Evgen Lovšin, dr. Ljudevit Pivko, dr. Vinko Rapotec in Anton Zdolšek, ki jih v dvajsetih letih ni bilo na listah Samostojne kmetijske stranke. Leta 1935 in 1938 Kmetijski list pred volitvami ni posebej predstavljal kmetijskih kandidatov znotraj Jugoslovanske nacionalne stranke. Kandidati Jugoslovanske nacionalne stranke so bili predstavljeni le kot kandidati te stranke.

Štirje kandidati so z list kmetijcev odšli na liste uradnih liberalcev. Vsi štirje – Franc Kokalj (1923, 1925), Anton Kolenc (1923, 1925), Andrej Roškar (1925, 1927) in Alojzij Šmid (1923, 1925) – so kandidirali po dvakrat. Jakob Kušar (1920, 1923, 1925, LIB 1927, 1931) in Ivan Urek (1920, LIB 1927, 1931) sta najprej kandidirala na listah kmetijcev, nadaljevala pri liberalcih in končala pri Živkoviću. Josip Drofenik (1920, 1923, LIB 1925, Ravniki 1927, 1931) je kandidiral najprej na kmetijski listi, potem pri uradnih liberalcih, nato pri radikalih in končno pri Živkoviću.

Po dvakrat so kandidirali, enkrat na kmetijski listi in enkrat drugje, Jurij Prah (1923, Radić 1927), Simon Toplak (1920, Radić 1927), Geza Hartner (1923, Hartner 1925), ki je bil v drugo nosilec svoje liste, Gregor Kmetec (1925, Zagorski 1927) in Štefan Kralj (1923, Ravniki 1925). Tudi Franc Zupančič (1925, Jevtić 1935, Ljotić 1938), je začel na listi kmetijcev, ponovno kandidiral na Jevtićevi listi in končal pri Ljotiću. Matija Kočar je leta 1920 kandidiral na prekmurski listi Kūharja, leta 1923 na listi kmetijcev in leta 1931 na listi Živkovića.

Zgoraj navedeni prestopi, na oz. s kmetijske liste, so se odvijali znotraj širšega liberalnega tabora. Filip Kisovar in Milan Mravlje (glej str. 403) pa sta bila leta 1920 kandidata delavskih strank. Prvi je kandidiral na socialdemokratski listi Kristana, drugi pri komunistih v okrožjih Ljubljana–Novo mesto in Maribor–Celje.

Kmetijska stranka je v dvajsetih letih dobila 11 mandatov, ki si jih je razdelila 8 kandidatov. Poslanci Samostojne kmetijske stranke so bili Josip Drofenik (1920), Jakob Kušar (1920), Ivan Majcen (1920), Ivan Mermolja (1920), Ivan Pucelj (1920, 1923, 1925, 1927), Janko Rajar (Rajer) (1920), Ivan Urek (1920) in dr. Bogumil Vošnjak⁴¹ (1920).

Mimogrede lahko omenim, da so bile volitve v tridesetih letih za kmetijce in liberalce uspešnejše kot one v dvajsetih letih. Leta 1920 so vse liberalne liste

radikalne kmečke demokracije in njene naslednice Jugoslovanske nacionalne stranke, kjer je bil podpredsednik. Ob okupaciji je postal član Consulte, vendar je iz nje izstopil in se umaknil iz javnega življenja. Jeseni 1944 so ga Nemci aretirali in odvedli v Dachau. Tam je že po osvojitvi taborišča umrl v ameriški bolnišnici. ES, knjiga 10, str. 12.

⁴¹ Rodil se je 1882. L. 1906 doktoriral iz prava. Sodeloval pri časopisu Veda in pred 1. svet. vojno privatni docent na zagrebški univerzi. Po mobilizaciji v AO vojsko se umaknil v tujino. Sodeloval pri nastanku Krfske deklaracije. Po vojni tajnik jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci. L. 1920 izvoljen za poslanca v Ustavodajni skupščini, nato od 1921 do 1924 veleposlanik v Pragi. Nato živel v Beogradu. Med 2. svet. vojno podpiral Mihajlovića in se ob koncu vojne umaknil v ZDA. Tam politično deloval med emigracijo in predaval na univerzi v Berkeleyu. Zagovornik unitarne vendar ne centralizirane ureditve. Umrl je v ZDA l. 1959. ES, knjiga 14, str. 362.

osvojile 13, leta 1923 4, leta 1925 6 in leta 1927 5 mandatov. 15 od 25 mandatov na Živkovičevi listi leta 1931 so osvojili kandidati, ki so v dvajsetih letih kandidirali na uradnih liberalnih in kmetijskih listah. Podobno je bilo tudi z Jevtičevo listo leta 1935. Od 27 izvoljenih jih je bilo 9 nekdanjih uradnih liberalnih in kmetijskih kandidatov. Ob tem seveda ne smemo spregledati dejstva, da najmočnejša politična stranka iz dvajsetih let, SLS, l. 1931 in 1935 ni nastopila na volitvah.

Male kmečke stranke

V liberalni kmečki tabor uvrščam tudi kandidature sedmih majhnih list, ki so kandidirale na volitvah leta 1923, 1925 in 1927. Slovenske republikance sta leta 1923 vodil Anton Novačan⁴² in leta 1925 Albin Prepeluh⁴³. Republikanski listi nista bili povezani. Na nek način to potrjuje tudi dejstvo, da nihče od kandidatov ni kandidiral na obeh listah. Leta 1925 so nastopile liste, ki so jih vodili Hartner (Stranka malih kmetovalcev), Hribar (Seljačka agrarna zveza), Murn in Zagorski (Slovenska neodvisna gospodarska stranka), ki je s svojo listo kandidiral tudi leta 1927. Hartnerjeva lista je bila omejena le na Prekmurje, podobno kot Kūharjeva lista leta 1920. Pri Hribarjevi listi je zanimivo, da je bil nosilec Alfonz Hribar iz Zagreba. Murnovo republikansko usmerjenost sem že omenil.

Na vseh sedmih listah je kandidiralo 124 kandidatov, 108 jih je kandidiralo enkrat in 16 večkrat. Kandidati, ki so kandidirali večkrat so kandidirali še na listah Žorge in Korena 1920, Makuca 1923 in Golouha 1923, kmetijcev 1923 in 1925, Radića 1925 in 1927, Živkovića 1931, Jevtića 1935 in Mačka 1935. Z izjemo kandidate na listah Žorge, Makuca, Korena, Golouha in Mačka so prestopi potekali znotraj liberalnega tabora.

⁴² Anton Novačan (1887–1951) je leta 1915 v Pragi doktoriral iz prava. Ukvarjal se je s pisateljevanjem. Leta 1921 je ustanovil Zemljoradniško stranko za Slovenijo, sprva naslonjeno na srbske zemljoradnike. Kasneje se je, zaradi njihove monarhistične usmerjenosti, od njih odvrnil. Zbližal se je z Radićem in spomladi 1922 svojo stranko preimenoval v Slovensko republikansko stranko. Propagiral je kmečko republiko in konfederacijo južnih Slovanov. Po neuspehu na volitvah leta 1923 je odšel v diplomatsko službo. Leta 1927 je kandidiral na Radićevi listi in bil leta 1935 izvoljen za poslanca na Jevtičevi listi. Leta 1942 je iz Beograda pobegnil k Angležem v Jeruzalem. Nekaj časa je bil v ujetništvu in nato uradnik emigrantske vlade. Po koncu vojne je prišel v Trst, v Slovenijo pa ni prišel zaradi nasprotovanja komunizmu. Leta 1949 je odšel v Argentino, kjer je tudi umrl. ES, knjiga 8, str. 11–12.

⁴³ Albin Prepeluh (1881–1938). Dokončal je strokovno šolo za lesno obrt. Po kratkotrajnem ukvarjanju s pasarstvom se je zaposlil kot pisarniški delavec in služboval v različnih krajih kot kanclist, delavec in namestnik vodje v pisarni zemljiške knjige. Sodeloval je pri delu socialdemokratov. V prvi deželni vladi je bil leta 1919 poverjenik za socialno skrb. Objavljal je pod psevdonimom Abditus. Zanimalo ga je predvsem kmečko vprašanje. Ob razhajanjih v slovenski socialni demokraciji po prvi svetovni vojni, je bil na desni strani. Ostro je zavračal komunistično miselnost leveice. Aprila 1921 je začel izdajati tednik Avtonomist. Leta 1924 je ustanovil Slovensko republikansko stranko delavcev in kmetov, ki je bila federativni del Radićeve Hrvatske republikanske seljačke stranke. Sledilo je povezovanje s slovenskimi kmetijci v Zvezo slovenskega kmečkega ljudstva, kasneje imenovano Slovenska kmečka stranka. V tridesetih letih je sodeloval pri Sodobnosti, kjer je objavljал svoje spomine na prekratno dobo. Ti so leta 1938 izšli v knjižni obliki z obsežno študijo Dušana Kermaunerja. ES, knjiga 9, str. 298–299.

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidirali enkrat	Kandidirali večkrat
1923	26	22	13	9
1925	26	95	82	13
1927	26	19	13	6

Na Novačanovi listi je kandidiralo 17 kandidatov. 13 Novačanovih kandidatov je kandidiralo samo na volitvah leta 1923, 3 dvakrat in 1 trikrat. Na Prepeluhovi listi je kandidiralo 19 kandidatov. Razen Prepeluha, ki je kandidiral trikrat (1920 na listi Kristana, 1925 in 1927 na Radičevi listi), so vsi ostali kandidirali le enkrat. Na ostalih petih listah je bilo 89 kandidatov. 77 jih je kandidiralo enkrat, 10 dvakrat in 2 trikrat.

Vekoslav Štampar je že leta 1935, v nasprotju z večino liberalnih kandidatov, ki so kandidiral na Jevtičevi listi, kandidiral na Mačkovi opozicijski listi.

Geza Hartner, nosilec svoje liste, je leta 1923 kandidiral na listi kmetijcev. Josip Murn, nosilec lastne liste leta 1925, je leta 1923 kandidiral na republikanski listi Novačana. Kmetijski list je 20. januarja 1925, pred volitvami, zafrkljivo pisal o Josipu Murnu, kot nekdanjem kmetijcu in Prepeluhovem simpatizerju, po novem samostojnem politiku.

Radičevi kandidati

Radić je s svojo listo nastopil v Sloveniji leta 1923, 1925 in 1927. Leta 1927 je bila Radičeva lista skupna lista Radića in kmetijcev. V tridesetih letih je Radićev naslednik Maček vodil opozicijski listi na volitvah leta 1935 in 1938. Na Radičevih listah je kandidiralo 51 kandidatov. 34 jih je kandidiralo enkrat, 13 dvakrat in 4 trikrat. Samo na Radičevih listah je nastopilo 37 kandidatov. Na Radičevi in Mačkovi listi so kandidirali 4. Ostali 10 je kandidiralo na Radičevi in eni od naslednjih list: kmetijcev, Novačana, Golouha, Kristana, Prepeluha, Štrbenca, Živkovića in Jevtića.

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidirali enkrat	Kandidirali večkrat
1923	26	17	13	4
1925	26	21	15	6
1927	26	17	6	11
1935	29	4	0	4
1938	29	1	0	1

Med 10 kandidati, ki so menjavali kandidatno listo, so štirje prvič kandidirali na Radičevi listi in se nato preselili drugam, 6 jih je od drugod prišlo k Radiću. Tomo Veldin je z Radičeve liste leta 1923 prestopil k Radičevemu disidentu Štrbencu, kjer je kandidiral leta 1925. Franc Pintarič (Pinterič) in Josip Rajšp sta leta 1927 kandidirala na Radičevi listi in leta 1931 na Živkovičevi. Enako je storil tudi Ivan Rojs, ki je bil Radićev kandidat leta 1925.

Jožef Jekl in dr. Anton Novačan sta prišla k Radiću z Novačanove liste, kjer sta kandidirala leta 1923. Prvi je bil na Radičevi listi leta 1925, drugi dve leti kasneje.

Jurij Prah in Simon Toplak sta bila bivša kandidata Samostojne kmetijske stranke. Na Radičevi listi sta kandidirala leta 1927. To je bilo najverjetneje povezano s skupnim nastopom kmetijcev in Radiča v okrožju Maribor–Celje. Leta 1927 sta na Radičevi listi kandidirala tudi dva kandidata, ki sta pred tem kandidirala na delavskih listah. Anton Podpečan je leta 1920 kandidiral na listi Kristana in leta 1923 na listi Golouha. Albin Prepeluh je leta 1920 kandidiral na listi Kristana, leta 1925 je imel svojo republikansko listo.

Deseterica kandidatov, ki ni kandidirala samo na Radičevi in Mačkovi listi, je predstavljala skoraj petino vseh radičevih kandidatov.

Štrbenac, Radičev disident

Leta 1925 je z disidentsko listo Hrvatske seljačke stranke nastopil Ivan Štrbenac. Na listi je kandidiralo 17 kandidatov, ki so vsi razen Tome Veldina, ki je kandidiral leta 1923 na Radičevi listi, kandidirali enkrat. Na tej listi ni bil izvoljen noben kandidat. Mnogi kandidati so bili iz krajev na obeh straneh slovensko-hrvaške meje.

Pogled na število kandidatnih list liberalnega tabora v dvajsetih letih (1920– 9 list, 1923– 12 list, 1925– 16 list in 1927– 7 list) kaže na idejno živahnost v tem taboru. Zmanjšanje števila list leta 1927 kaže na združevanje v tem taboru. Od 580 liberalnih kandidatov in njihovih namestnikov, ki so kandidirali v dvajsetih letih, jih je le 12 v tem obdobju nastopilo na kandidatnih listah v drugem taboru. Vsa dvanajsterica je najprej kandidirala na delavskih listah in se ob naslednjih kandidaturah selila na liberalne liste. V tridesetih letih so ti kandidati tudi ostajali zvesti liberalnemu taboru.

Živkovičeva lista

Na Živkovičevi listi leta 1931 je kandidiralo 112 kandidatov. Med njimi jih je 47 kandidiralo enkrat, 27 dvakrat, 18 trikrat, 11 štirikrat in 9 petkrat. Med kandidati, ki so kandidirali večkrat je 31 takšnih, ki so kandidirali v dvajsetih letih in na Živkovičevi listi, kasneje ne več. 17 je takšnih, ki so kandidirali v dvajsetih letih, na Živkovičevi listi leta 1931 in na kasnejših volitvah v tridesetih letih. Samo v tridesetih letih je kandidiralo 17 Živkovičevih kandidatov.

Petinšestdeset kandidatov, ki so kandidirali večkrat, je v dvajsetih letih vedno kandidiralo na listah v okviru širšega liberalnega tabora (uradni liberalci, stari liberalci, narodni socialisti, republikanci, kmetijci, male kmečke liste, radičevci) in v tridesetih letih na listah Živkovića, Jevtića 1935 in Mačka 1935 ter 1938. Kandidate iz dvajsetih sem že opisal in jih bom tu le omenil. Tako najdemo na Živkovičevi listi 16 nekdanjih uradnih liberalnih kandidatov, 14 nekdanjih kandidatov Samostojne kmetijske stranke, 3 nekdanje Radičeve kandidate, 2 že omenjena kandidata radikalov, 1 kandidat s Hartnerjeve liste, 7 kandidatov pa je kandidiralo na različnih omenjenih listah. 15 Živkovičevih kandidatov je kandidiralo v le v tridesetih letih in to na »liberalnih listah« (Živković 1931, Jevtić 1935, Maček 1935 in Maček 1938).

Sedem kandidatov na Živkovičevi listi je takšnih, ki so na njegovo listo prišli iz neliberalnega tabora oz. so kasneje v tridesetih letih kandidirali na »neliberalnih«

listah. Iz dvajsetih let sta tu nekdanja kandidata SLS Jarc in Rožič (glej str. 379) in socialistični kandidat Jurij Petrovčič. Tudi Milan Mravlje (glej str. 403), ki je preskakoval z liste na listo, in dr. Vinko Zorc, ki je bil socialistični kandidat in leta 1935 Ljotičev, sta nam že znana.

Dr. Karel Gajšek je kandidiral le v tridesetih letih. Začel je s kandidaturo na Živkovičevi listi leta 1931, nadaljeval na Jevtičevi listi leta 1935 in končal na Stojadinovičevi listi leta 1938. Na Živkovičevi listi je kandidiral tudi Geza Vezir, ki je leta 1938 kandidiral na Stojadinovičevi listi.

Naj omenim, da so na Živkovičevi listi kandidirali duhovniki Janko Barle, Alojzij Pavlič, Franc Faflik in Maks Goričar. Prva dva sta bila tudi izvoljena.

Jevtičeva lista

Na Jevtičevi listi je kandidiralo 124 kandidatov. Nekaj več kot polovica, 69, jih je kandidiralo enkrat, 28 dvakrat, 17 trikrat, 8 štirikrat in 2 petkrat. Poleg 69 kandidatov, ki so kandidirali le enkrat, jih je 31, ki so kandidirali na Jevtičevi listi in v dvajsetih, kot tudi v tridesetih letih in še 24, ki so kandidirali samo v tridesetih letih.

Leta 1935 je na Jevtičevi listi kandidiralo 10 nekdanjih uradnih liberalnih kandidatov. Med temi 10 so 4 v tridesetih letih kandidirali le na Jevtičevi listi, 5 jih je kandidiralo že tudi leta 1931 na Živkovičevi listi, 1 je kandidiral še leta 1938 na Mačkovi listi.

Nekdanji kmetijski kandidati so na Jevtičevi listi zastopani številčneje, saj jih je 12. V tej skupini je 5 takšnih, ki so v tridesetih letih kandidirali le na Jevtičevi listi, 4 so nastopili že na volitvah leta 1931, ne pa več leta 1938, 2 sta kandidirala v tridesetih letih na Živkovičevi, Jevtičevi in Mačkovi listi leta 1938 in 1 na Jevtičevi in Mačkovi listi (glej str. 391 in ss) in 1, ki je leta 1938 kandidiral še na Ljotičevi listi (glej str. 392).

Iz liberalnega tabora najdemo na Jevtičevi listi še dva nekdanja kandidata radikalov, ki sta oba kandidirala tudi leta 1931, ne pa leta 1938 (glej str. 387). Potem so tu še po en nekdanji narodnosocialistični kandidat (glej str. 389), nekdanji kandidat republikancev in Radića (glej str. 394).

Iz tabora SLS so na Jevtičevo listo prišli trije nekdanji kandidati (glej str. 379). Na Jevtičevi listi je kandidiral tudi Milan Mravlje (glej str. 403).

Med kandidati z Jevtičeve liste, ki so večkrat kandidirali le v tridesetih letih, je 9 takšnih, ki so kandidirali še na Živkovičevi listi, 4 na Živkovičevi in Mačkovi listi leta 1938 in 1 na Živkovičevi in Stojadinovičevi (glej str. 395). Ivan Arko, Karel Doberšek, Ivan Malešič, Josip Matko, Viktor Mravljak, Rudolf Muhvič, Martin Štrumbelj in Anton Žehelj so prvič kandidirali na Jevtičevi listi in nato še leta 1938 na Mačkovi.

Dva Jevtičeva kandidata (glej str. 379) sta leta 1938 prestopila na Stojadinovičevo listo, čeprav je šla večina liberalcev na Mačkovo listo.

Na Jevtičevi listi je bilo izvoljenih 27 kandidatov.

Mačkovi listi

Maček je bil nosilec kandidatne liste leta 1935 in 1938. Na obeh listah je v Dravski banovini kandidiralo 191 kandidatov. 143 jih je kandidiralo enkrat, 33 dvakrat, 9 trikrat, 4 štirikrat in 2 petkrat. Samo na obeh Mačkovih listah je kandidiralo 150 kandidatov, 41 jih je kandidiralo tudi na drugih listah.

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidirali enkrat	Kandidirali večkrat
1935	29	56	41	15
1938	29	143	102	41

Leta 1935 so bili na Mačkovi listi posamezni kandidati levega krila kmetijcev⁴⁴ in narodnih socialistov iz dvajsetih let. Avgusta 1934 je kmečko gibanje, ki je bilo pod močnim vplivom dr. Lončarja, začelo izdajati časopis Slovenska zemlja. Gibanje je sodelovalo z Mačkom.⁴⁵ Leta 1935 so posamezniki iz gibanja kandidirali na njegovi listi. Najbolj znana je kandidatura Vekoslava Kukovca. Komunisti zaradi nasprotujočih se navodil niso nastopili.⁴⁶

Leta 1935 je kandidiralo na Mačkovi listi 6 kandidatov, ki so kandidirali tudi v dvajsetih letih. To so bili 3 nekdanji Radičevi kandidati, en nekdanji kandidat republikancev, dr. Kukovec (glej str. 386) in dr. Rudolf Dobovišek (glej str. 389). Alojzij Pavlič je bil veroučitelj, ki je leta 1931 kandidiral na Živkovičevi listi in leta 1935 na Mačkovi. Leta 1931 je bil tudi izvoljen. Vinko Babič (Vabič) je leta 1935 kandidiral na Mačkovi listi in leta 1938 na Ljotičevi.

Leta 1938 so na Mačkovi listi v Sloveniji kandidirali kandidati Jugoslovanske nacionalne stranke in socialistov kot ena skupina ter Slovenske združene opozicije (Kmečko-delavsko gibanje dr. Kukovca in kmetsko gibanje dr. Lončarja (mačkovci), stara SLS in delavska skupina – pravzaprav komunisti) kot druga skupina. Slovenska združena opozicija je nastala 23. julija 1938 na sestanku dr. D. Lončarja, A. Stanovnika, C. Jelenca, I. Gostinčarja, F. Leskoška in dr. V. Kukovca.⁴⁷ Beograjska Politika, ki je 30. julija 1938 poročala o tem sestanku, je zapisala, da so se sestanka pri Ivanu Stanovniku udeležili Kukovec, Lončar, Jelenc in Kristan v imenu socialistov, Gostinčič za krščanske socialiste (napačen zapis priimka Gostinčar) in za delavce Leskovar (napačen zapis priimka Leskovšek). Jelenc je na sestanku predstavljal socialiste, ki so kasneje nastopili skupaj z Jugoslovansko nacionalno stranko. Kandidiralo je tudi nekaj samostojnih kandidatov. V skladu s sporazumom med Jugoslovansko nacionalno stranko in socialisti, so njihovi kandidati na Mačkovi listi kandidirali skupaj. V 18 okrajih je bil nosilec kandidat Jugoslovanske nacionalne stranke, v dveh socialist, v treh okrajih je bila postavitev mešana, v dveh okrajih pa je imela vsaka skupina svojega kandidata. Jugoslovanska nacionalna stranka je na Mačkovo listo postavila 44 svojih kandidatov. Seznam

⁴⁴ Nedog, Ljudskofrontno gibanje, str. 56.

⁴⁵ Mikuž omenja stike Kukovca, Lončarja, Korena in Kocmurja z Mačkom. Glej Mikuž, Oris zgodovine Slovencev, str. 433.

⁴⁶ Nedog, Ljudskofrontno gibanje, str. 57.

⁴⁷ Prunk, Pot krščanskih socialistov, str. 171, Nedog, Ljudskofrontno gibanje, str. 110.

je objavil časopis Jutro.⁴⁸ Delavska politika je predstavila socialistične kandidate na Mačkovi listi.⁴⁹ Časopis Slovenija je predstavil kandidate Slovenska združene opozicije.⁵⁰ (o kandidatih iz vrst »stare SLS« glej str. 380 in ss). Kukovčevo kmečko-delavsko gibanje je imelo svoje kandidate v 11 okrajih (Brežice, D. Lendava, Dravograd, Laško, Ljubljana-okolica, Ljubljana-mesto Maribor-desni breg, Maribor-levi breg, Murska Sobota, Ptuj in Slovenj Gradec). V ostalih 14 okrajih (Celje, Črnomelj, Gornji grad, Kamnik, Kočevje, Konjice, Krško, Litija, Ljutomer, Logatec, Novo mesto, Radovljica, Škofja Loka in Šmarje,) so bile postavljene skupne opozicijske liste, kjer so bili kandidati posameznega gibanja tam, kjer je bilo to najmočnejše. Kukovčeve vzporedne kandidate najdemo še v okrajih Brežice, Laško, Ljubljana-mesto, Ljubljana-okolica in Maribor-desni breg.⁵¹ Tabor je 3. decembra 1938 objavil seznam kandidatov Kukovčevega kmečko-delavskega gibanja. V sosednjem stolpcu je predstavil ostale kandidate. Na seznamu v Taboru manjkajo kandidati Slovenske združene opozicije: dr. A. Brecelj, A. Budič, J. Černe, F. Furlan, F. Gmajner, A. Lešnik, dr. J. Mohorič, I. Pangeršič in dr. Ivan Stanovnik. To so bili predvsem kandidati »stare SLS« in krščanskih socialistov.

Enaindvajsetih kandidatov različni časopisi ob predstavljanju kandidatov niso uvrstili med kandidate Jugoslovanske nacionalne stranke, socialiste in Slovensko združeno opozicijo. Del teh kandidatov je kandidiral tudi v dvajsetih letih. Nekateri so kandidirali samo leta 1938 in tudi ni navedeno, za koga na Mačkovi listi so se opredelili. Tudi na seznamu kandidatov somišljenikov kmečko-delavskega gibanja, krščanskih socialistov, bivše SLS in Kukovčevega gibanja, ki ga je 30. novembra objavila Slovenska vas, ni nobenega iz omenjenega seznama enaindvajsetih.⁵²

Na Mačkovi kandidatni listi leta 1938 je bilo 33 kandidatov, ki so kandidirali na večjih volitvah.⁵³ Med njimi jih je dvajset kandidiralo tudi v dvajsetih letih, trinajst pa le v tridesetih. Sedem Mačkovih kandidatov je v dvajsetih letih kandidiralo na delavskih listah, vseh sedem je v tridesetih letih kandidiralo le na Mačkovi listi. Najbolj znan med njimi je Josip Petejan.

Na Mačkovi listi je kandidiral tudi Milan Mravlje (glej str. 403). Štirje nekdanji kmetijski kandidati so leta 1938 kandidirali na Mačkovi listi. Nekateri so v tridesetih letih kandidirali še na listi Živkovića in Jevtića. Na listi Slovenska združene opozicije so kandidirali tudi 4 nekdanji kandidati uradnih liberalcev. Omeniti moramo še nekdanjega Radičevega kandidata Franca Jevšnika.

Med kandidati, ki so kandidirali le v tridesetih letih, je en, ki je kandidiral le še na Živkovićevi listi leta 1931. Štirje so kandidirali na Živkovićevi in Jevtićevi listi leta 1935. Ostane nam še osem kandidatov, ki so kandidirali na Jevtićevi listi leta 1935 in na Mačkovi leta 1938 (glej str. 396).

⁴⁸ Jutro 4. 12. 1938.

⁴⁹ Delavska politika 8. 12. 1938.

⁵⁰ Slovenija 2. 12. 1938.

⁵¹ Nedog, Ljudskofrontno gibanje str. 111 in 112.

⁵² Večernik je 14. decembra 1938 objavil volilne rezultate. Pri tem je navedel tudi število glasov za kandidate Hrvatske seljačke stranke, stare radikale in neopredeljene kandidate. Morda so bili med zgoraj omenjenimi »nerazporejenimi« kandidati tudi kandidati teh treh skupin.

⁵³ Kandidati, ki so kandidirali dvakrat in to obakrat na Mačkovi listi, so predstavljeni v seznamu na str. 25.

Maksimovičeva in Ljotičevi listi

Leta 1935 je nastopila tudi lista Maksimoviča. Na tej listi je kandidiralo 32 kandidatov, ki so vsi kandidirali samo enkrat. Le 6 kandidatov je bilo iz Slovenije, ostali pa iz Srbije.

Dimitrije Ljotić je kandidiral s svojo listo na volitvah leta 1935 in 1938. Na obeh listah je kandidiralo 83 kandidatov. Med temi kandidati jih je 71 kandidiralo le enkrat, 8 dvakrat in 4 trikrat. Samo na Ljotičevih listah je kandidiralo 75 kandidatov. Trije Ljotičevi kandidati so v dvajsetih letih kandidirali na listi narodnih socialistov oz. skupni listi narodnih socialistov in starih liberalcev (glej str. 389). Na Ljotičevi listi je kandidiral tudi en nekdanji kandidat kmetijcev, ki je leta 1935 kandidiral na Jevtičevi listi (glej str. 392). Leta 1935 najdemo dva nekdanja delavska kandidata, Vladislava Fabjančiča⁵⁴ in dr. Vinka Zorca⁵⁵, na listi Ljotića.

Eden Ljotičev kandidat iz leta 1938 je leta 1935 kandidiral na opozicijski listi Mačka (glej str. 397). Za enega se zdi zelo verjetno, da je bil v dvajsetih letih kandidat na listi Šušteršiča.

III. Delavski tabor

Razhajanja v socialdemokratski stranki so se po združitvi v skupno državo začela krepiti. Vendar je bil razcep delavskega gibanja na desni in levi pol v Sloveniji počasnejši kot v drugih pokrajinah nove države. Zato slovenski predstavniki niso sodelovali na kongresu v Beogradu, aprila 1919. Podkrepitev razkola v Jugoslovanski socialdemokratski stranki je bil vstop Antona Kristana v vlado Ljube Davidoviča, avgusta 1919. Dokončen razkol v letu 1919 še ni bil izpeljan, ker so voditelji Jugoslovanske socialdemokratske stranke izključili iz stranke najvidnejše leve aktiviste (Lovro Klemenčič, Dragotin Gustinčič). Dokončen razcep delavske stranke je sledil z ustanovitvijo komunistične Delavske socialistične stranke za Slovenijo, 11. aprila 1920 v Ljubljani. Stranka se je pridružila Socialistični delavski stranki Jugoslavije/komunistov. Na volitvah v konstituantno so komunisti in socialdemokrati nastopili ločeno. Na čelu vseh treh socialdemokratskih list, leta 1920, je bil Etbin Kristan. V vrstah socialdemokracije, v kraljevini, so se vrstili poskusi združevanja v eno stranko. Tako je bila 1921 ustanovljena Socialistična stranka Jugoslavije. V Sloveniji je bil razvoj socialistov v dvajsetih letih zelo zapleten in poln nenadnih obratov. V Sloveniji enotna socialistična stranka za vso kraljevino, ni pomenila utrditve socialistov, pač pa ravno nasprotno. Različni pogledi na odnos do centrale Socialistične stranke Jugoslavije in statuta so pripeljali do razhajanj. Konec leta 1922 so delovale tri skupine. Uradno vodstvo Socialistične stranke Jugoslavije v Sloveniji je vodil Zvonimir Bernot, z listom Naprej; drugo skupino je vodil Ljudevit Perič, s časopisom Zarja (Zarjani) in tretjo v Mariboru Milan Korun, s časopisom Edinost. Pred volitvami marca 1923 sta se socialistični skupini okoli

⁵⁴ O Fabjančiču glej opombo 69.

⁵⁵ Zorc je bil med ustanovitelji gibanja Zbor. V njegovem stanovanju v Ljubljani je bil januarja 1935 podpisan dokument o ustanovitvi gibanja. ES, knjiga 6, str. 216.

Zarje in Edinosti povezali s komunisti okoli Delavskih novic v Socialistično stranko delavnega ljudstva.⁵⁶ Nosilci teh skupnih list na volitvah leta 1923 so bili socialist Rudolf Golouh v mariborskem okrožju, komunist Ivan Makuc v ljubljanskem okrožju in socialist Ljudevit Perič v mestu Ljubljana. Socialistični listi na volitvah leta 1923 (skupina okoli časopisa Naprej ali Bernotovci), ki sta jih vodila Franc Koren in Karel Kisovec, sta predstavljali uradno Socialistično stranko Jugoslavije v Sloveniji. Po volitvah so sledili poskusi strnitve socialističnih vrst vendar brez uspeha. Avgusta 1923 so se na kongresu v Celju združile vse socialistične frakcije, razen Bernotovcev (Naprejevcev). Vodstvo združenih socialističnih skupin je postalo uradno predstavništvo jugoslovanske socialistične stranke v Sloveniji.

Tudi leta 1925 socialisti niso uspeli nastopiti s skupno listo. Uradna Socialistična stranka Jugoslavije je nastopila posebej, svojo listo pa je imel tudi Bernot z Naprejevci. Nosilci uradnih list socialistov so bili dr. Milan Korun, Melhior Čobal in Ljudevit Perič. Nosilca list Bernotovcev sta bila Vinko Möderndorfer in Josip Pastorek. Socialisti so leta 1927 kandidirali s tremi listami. Nosilci list so bili Josip Petejan, Stanko Likar in Josip Kitek. Pridružilo se jim je tudi nekaj kandidatov, ki so jih komunisti izločili iz svojih vrst (Štukelj, Makuc, Sedej).⁵⁷ Socialistom je na Štajerskem uspelo dobiti poslanski mandat, ki je pripadel nosilcu liste Josipu Petejanu.

Leta 1938 so socialisti v povezavi z Jugoslovansko nacionalno stranko kandidirali na Mačkovi opozicijski listi (glej str. 397).

Slovenski komunisti so se po organiziranju v Delavsko socialistično stranko za Slovenijo povezali s Socialistično delavsko stranko Jugoslavije/komunistov. Miha Koren, Marcel Žorga⁵⁸ in dr. Milan Lemež⁵⁹ so bili nosilci komunističnih list leta 1920. Na Štajerskem so bili na komunistični listi tudi nekateri socialdemokratsko usmerjeni kandidati (Ivan Favai⁶⁰, Jože Nachtigal)⁶¹. Prepoved Komunistične partije Jugoslavije avgusta 1921 je povzročila tudi v Sloveniji velike težave. Članstvo je bilo dezorientirano. Po ustanovitvi Neodvisne delavske stranke Jugoslavije, v začetku leta 1923, so se slovenski komunisti vključili vanjo. Neodvisna delavska stranka Jugoslavije in njen sindikat sta bila, po dogodkih v Trbovljah, 1. junija

⁵⁶ Mikuž, Oris zgodovine Slovencev, str. 248.

⁵⁷ Milenković, Socialistička partija Jugoslavije, str. 319.

⁵⁸ Marcel Žorga (1883–1969) je končal obrtno šolo na Dunaju. Delal kot strojnik in strojevodja. Od 1908 deloval v socialdemokraciji. Aprila 1920 med ustanovitelji komunistične stranke v Sloveniji. Sodeloval na kongresu jugoslovanske partije v Vukovarju in bil v dvajsetih letih v njenem vodstvu. Med 2. sv. vojno sodeloval v odporniškem gibanju in bil tudi zaprt. ES, knjiga 15, str. 376.

⁵⁹ Milan Lemež (1891–1971). Pravo je študiral v Pragi in na Dunaju, kjer je l. 1916 diplomiral. V času študija deloval v študentskih organizacijah. Po vojni bil komisar za socialno skrbstvo pri Deželni vladi v Ljubljani, nato po 1920 odvetnik v Ljubljani. Udeležil se kongresa KP v Vukovarju. Junija 1942 odšel v NOV. Tu bil mdr. član študijske komisije pri SNOS. Po vojni nekaj časa v javni upravi nato ponovno odvetnik. ES, knjiga 6, str. 125.

⁶⁰ Ivan Favai (1886–1958) je študiral klasično filologijo na Dunaju in v Gradcu, kjer je 1912 diplomiral. Po diplomi bil gimnazijski profesor v Mariboru in od 1936 v Ljubljani. Deloval v socialističnem gibanju in bil mdr. soustanovitelj društva Svoboda in prvi predsednik Ljudske univerze v Mariboru. ES, knjiga 3, str. 92.

⁶¹ Melik, Delavske stranke, str. 112.

1924, prepovedana. Slovenski komunisti so delo nadaljevali zbrani okoli časopisa Delavsko-kmetijski list, ki je začel izhajati 21. avgusta 1924. Poskus dekalistov, da bi skupaj s Prepeluhovimi republikanci nastopili na volitvah 1925 ni bil uspešen. Nosilec vseh treh komunističnih list leta 1925 je bil Ivan Makuc⁶². Leta 1927 so na volitvah nastopili komunisti in Bernotovci, ki so se povezali v Delavsko kmečki republikanski blok. Liste so vodili Bernotovec Vinko Möderndorfer⁶³ in komunista Dragotin Gustinčič⁶⁴ in dr. Milan Lemež.

Tudi komunisti so leta 1938 kandidirali na Mačkovih listih. Kandidirali so v okviru Slovenske združene opozicije (glej str. 397). Med Mačkovimi kandidati lahko kot komuniste npr. prepoznamo Franca Leskoška⁶⁵, Alojza Hochkrauta in Jožefa Lacka⁶⁶.

Delavske liste, ki so nastopale na volitvah, so bile pogosto le povezave različnih skupin v socialističnem in komunističnem gibanju. Posameznike so tako na socialistični kot na komunistični strani izključevali iz strank. Ti so potem prehajali v druge stranke in skupine. Kandidatne liste sem razdelil glede na prevladovanje ene od skupin. Liste, kjer so prevladovali komunisti so poimenovane po naslednjih nosilcih (ti niso bili vedno iz številčno močnejšega dela sodelujočih partnerjev): Miha Koren, Marcel Žorga in dr. Milan Lemež leta 1920, Rudolf Golouh, Ivan Makuc in Ljudevit Perič leta 1923, Ivan Makuc 1925, Vinko Möderndorfer, Dragotin Gustinčič in dr. Milan Lemež 1927. Komunisti so nastopili na vseh štirih volitvah v dvajsetih letih. Na volitvah leta 1938 so komunisti kandidirali v okviru Slovenska združene opozicije na listi Mačka (glej str. 397 in ss). Na Mačkovih listih so kandidirali tudi socialisti (glej str. 397 in ss).

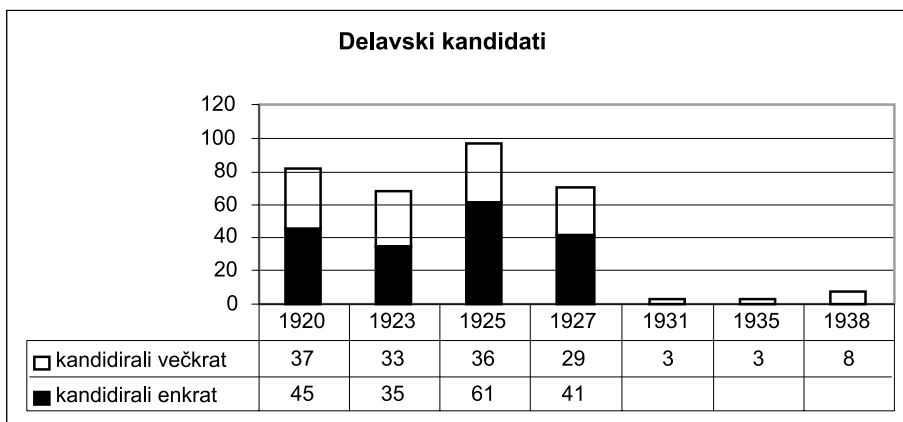
⁶² Ivan Makuc (1887–1974). Od 1903 deloval v socialdemokraciji. L. 1920 med ustanovitelji komunistične stranke v Sloveniji. Udeležil se je partijskega kongresa v Vukovarju in bil med vodilnimi člani partije in sindikalnega gibanja. Med 2. svet. vojno sodeloval z NOB in interniran v Dachau. ES, knjiga 6, str. 380.

⁶³ Vinko Möderndorfer (1894–1958) je l. 1914 končal učiteljske v Mariboru in bil nato učitelj v različnih krajih. Po l. 1921 nekaj let delal v Mežici, kjer prispeval k razvoju šolstva, in bil politično aktiven v socialdemokraciji. Ukvarjal se z raziskovanjem položaja šolske mladine in zbiral ter objavljaj etnološko gradivo in prispevke. ES, knjiga 7, str. 200.

⁶⁴ Dragotin Gustinčič (1882–1974) je naravoslovno in tehnično izobrazbo pridobil na Dunaju, v Zürichu in Ženevi. Od l. 1910 deloval v JSDS. Leta 1920 je bil med ustanovitelji KPJ v Sloveniji. V dvajsetih letih bil v vodstvu komunistične partije. V začetku tridesetih let odšel v Sovjetsko zvezo in med 1936 in 1939 se bojeval v mednarodnih brigadah v španski državljanski vojni. Med drugo svetovno vojno zopet deloval v Sovjetski zvezi. Tam zagovarjal disertacijo o nacionalnem vprašanju na Balkanu. Po vojni prvi dekan Ekonomske fakultete. L. 1948 izključen iz KPJ zaradi Informbiroja in nekaj let zaprt. Urejal je različna glasila in objavil več tekstov. ES, knjiga 3, str. 408

⁶⁵ Franc Leskošek (1897–1983). Kot kovinostrugar je delal različnih tovarnah, kjer bil pogosto tudi sindikalni zaupnik. V tridesetih letih pokrajinski sekretar Zveze kovinarskih delavcev. Sodeloval in vodil stavke v Sloveniji. Od 1934 med voditelji komunistične partije v Sloveniji. Aprila 1937 izvoljen za sekretarja CK KPS. Med drugo svetovno vojno prvi poveljnik slovebske partizanske vojske. Po vojni minister ter republiški in zvezni poslanec. ES, knjiga 6, str. 139.

⁶⁶ Jože Lacko (1894–1942) je kmetoval na domači kmetiji in bil aktiven v Zvezi društev kmečkih fantov in deklet. Član KPJ od 1932 in od 1940 člana vodstva KPS. L. 1941 med organizatorji upora na Štajerskem. L. 1944 ge gestapo ujel. Zaradi posledic mučenja umrl v ptujskem zaporu. ES, knjiga 6, str. 87.

Na vseh delavskih kandidatnih listah je nastopilo 249 kandidatov. 182 kandidatov je nastopilo enkrat, 42 dvakrat, 23 trikrat in 2 štirikrat. 227 jih je nastopilo samo na delavskih listah v dvajsetih letih. 7 jih je nastopilo na delavskih listah v dvajsetih letih in na Mačkovi listi leta 1938. Tako je na uradnih delavskih kandidatnih listah nastopilo 234 kandidatov. Ostalih 15 kandidatov je kandidiralo na delavskih listah in na listah Murna, Radića, Zagorskega, Stojadinovića 1923, Hartner, kmetijcev, Hribarja, Prepeluha, Živkovića, Ljotića 1935 in Jevtića.

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidirali enkrat	Kandidirali večkrat
1920	40	82	45	37
1923	26	68	35	33
1925	26	97	61	36
1927	26	70	41	29
1931	25	3	0	3
1935	29	3	0	3
1938	29	8	0	8

Na delavskih listah so bili tudi trije neslovenski kandidati. O njih glej več v posebnem poglavju o neslovenskih kandidatih.

Vseh petnajst kandidatov, ki so prestopali, je ob prvi kandidaturi vedno kandidiralo na delavski listi. Enajst med njimi jih je kandidiralo le v dvajsetih letih. Ti kandidati so prestopili predvsem na kmečke liste v liberalnem taboru. Valentin Mlakar in Janez Panjan sta leta 1925 kandidirala na listi Murna. Franc Vidovič in Anton Tement sta bila po kandidaturi na delavski listi, kandidata Zagorskega. Prvi je na njegovi listi kandidiral leta 1925 in drugi leta 1927. Andrej Hanžel je leta 1925 predsedal na listo Hartnerja. Josip Zver je leta 1923 tako kot Hanžel kandidiral na delavski listi, leta 1925 pa na listi Hribarja. Omenjenih šest kandidatov je iz delavskega tabora prešlo na liste malih kmečkih strank. Filip Kisovar je prestopil k najmočnejši kmečki stranki v liberalnem taboru, k SKS. Na njeni listi je kandidiral leta 1925 (glej str. 392). Ob tem naj povem, da je bil Kisovar leta 1920 med izvoljenimi kandidati socialdemokracije. Na listi Radića najdemo dva nekdanja delavska kandidata, Antona Podpečana in Albina Prepeluha, oba leta 1927. Pre-

peluh je bil leta 1925 nosilec svoje republikanske liste (glej str. 393). Miha Koren in Jože Nahtigal sta po kandidaturi na delavski listi leta 1920, leta 1923 prestopila k radikalom (glej str. 388). Kot piše Kermauner, naj bi bil vzrok prestopa njihova užaljenost, ker jih niso postavili na kandidatne liste.⁶⁷

Štirje delavski kandidati iz dvajsetih let so v tridesetih letih kandidirali na listah Živkovića, Jevtića in Ljotića. Leta 1931 so kandidirali Milan Mravlje⁶⁸, Jurij Petrovčič in dr. Vinko Zorc. Leta 1935 najdemo na listi Ljotića dva nekdanja delavska kandidata, Vladislava Fabjančiča⁶⁹ in dr. Vinka Zorca.

Na delavskih listah je bilo leta 1920 izvoljenih dvanajst in leta 1927 en poslanec.

IV. Nemške liste

Na volitvah leta 1923 so prvič s svojo listo nastopili tudi Nemci. Za to so se odločili kljub nagovarjanju radikalov, naj glasujejo za njihovo listo.⁷⁰ S svojo listo so nastopili tudi na volitvah leta 1925 in 1927. Kandidirali so le v okrožju Maribor–Celje.

Na treh listah je skupno kandidiralo 46 kandidatov. 31 jih je kandidiralo enkrat, 11 dvakrat in 4 trikrat. Vsi so kandidirali le na nemških listah. Le leta 1923 je bil kot nemški kandidat izvoljen Franc Schauer. Leta 1931 je Živković želel na svojo listo pritegniti tudi Nemce. V Sloveniji je tako na tej listi nastopil, kot namestnik kandidata v okraju Kočevje, tamkajšnji odvetnik dr. Hans Arko. Ob volitvah leta

⁶⁷ Kermauner, *Severna Slovenija*, str. 306, 307.

⁶⁸ Milan Mravlje je bil kot študent geodezije med ustanovitelji Društva študentov komunistov. Po končanem študiju se je zaposlil kot geodet. Leta 1920 je bil kandidat na listah Žorge in Korena. Po letu 1924 se je ukvarjal s kmečko politiko. Med drugim je bil tajnik Slovenske kmetijske stranke. Na volitvah leta 1925 je bil kandidat Samostojne kmetijske stranke. Leta 1931 je bil izvoljen na Živkovićevo listo in je postal sekretar narodne skupščine v Beogradu. Po letu 1933 je bil v ožjem vodstvu banovinske Jugoslovanske nacionalne stranke. Tudi na volitvah leta 1935 je bil izvoljen za poslanca. ES, knjiga 7, str. 233.

⁶⁹ Vladislav Fabjančič (1894–1950) je bil v letih 1912 in 1913 član uredništva časopisa *Preporod*. V prvi svetovni vojni je bil prostovoljec v srbski vojski in ranjen na Ceru. Srbskemu zunanjemu ministrstvu je decembra 1914 predal memorandum o položaju Slovencev in rešitvi njihovega vprašanja. Študiral je na Dunaju, v Beogradu in diplomiral iz filozofije leta 1917 v Fribourgu v Švici. Po prvi vojni je sodeloval na mirovnih pogajanjih v Parizu, kamor ga je poslala Pisarna za zasedeno ozemlje. Od tam so ga zaradi komunizma poslali domov. Leta 1920 je bil izvoljen za poslanca na listi komunistov. Po sprejetju zakona o zaščiti države je pobegnil v tujino. Po vrnitvi je od 1922 do 1924 je še sodeloval v delavskem gibanju. Zaradi nezadovoljstva z delom Zveze delovnega ljudstva in po ustanovitvi Socialistične stranke delovnega ljudstva je odšel iz uradne politike. Od leta 1925 je bil mestni arhivar v Ljubljani. Delo je dobil po soglasnem sklepu komunističnih, socialističnih in krščanskosocialističnih občinskih svetnikov. Dopisoval je v *Jutro* (o zunanji politiki) in bil v tridesetih letih urednik časopisa *Prelom*. Med drugi svetovno vojno je bil nekaj časa zaprt. Objavil je več člankov iz krajevne zgodovine. Šorn, Vladislav Fabjančič, Šorn v nekrologu ne omenja Fabjančičeve kandidature na Ljotićevi listi leta 1935. ES, knjiga 3, str. 74.

⁷⁰ Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev*, str. 245.

1935 in 1938 ne moremo določneje govoriti o nemškem kandidatu. Tako v svojih časopisih (predvsem v Gottscheer Zeitung) le pozivajo volivce, naj glasujejo za kandidate vladne liste.⁷¹

Razen Franca Posseka na nemških listah ne zasledimo nikogar, ki bil se aktivneje ukvarjal s politiko že v Avstro-Ogrski. Opozoriti je potrebno še na dvojno zapisovanje imen in priimkov, tako v uradnih listih, kot v časopisih. Zasledimo povsem nemške oblike zapisa in zapise, kjer so vsaj delno slovenili ime ali priimek. Najdemo tudi zapise, kjer je priimek zapisan nemško, ime pa slovensko. Med kandidati najdemo tudi dr. Wilhelma Neunerja, ki ni bil iz Slovenije.

Leto	Poslanskih mest	Kandidatov in namestnikov	Kandidirali enkrat	Kandidirali večkrat
1923	26	17	6	10
1925	26	23	9	14
1927	26	25	15	10

V. Neslovenski kandidati

Na kandidatnih listah v Sloveniji so se pojavljali tudi kandidati, ki so imeli bivališče izven Slovenije. Na vseh volitvah je bilo 71 takšnih kandidatov. Med njimi jih je 68 kandidiralo le na enih volitvah, 2 sta kandidirala dvakrat in 1 trikrat.

Med temi kandidati ločimo dve skupini. V eni so kandidati, ki so prihajali predvsem iz Štajerski bližnjega obmejnega področja med Slovenijo in Hrvaško. Tako v tej skupini pogosto naletimo na kandidate iz Štrigove in okolice. Štrigova, Šafarsko in Razkrižje so v dvajsetih letih sodili v okvir volilnega okrožja Varaždin z Medjimurjem. Kandidati s tega področja tudi prevladujejo med Neslovinci. V drugi so kandidati iz Srbije.

V prvo skupino uvrščam Stjepana Radića, ki je bil nosilec na volitvah leta 1923, 1925, 1927, in njegova kandidata Mija Božičevića, ki je kandidiral leta 1923, in dr. Anta Odića, kandidat leta 1927 in leta 1935 kandidat na Mačkovih listi.

Disident Štrbenac je leta 1925 na svojo listo uvrstil 10 Neslovencev, ki so vsi kandidirali le na teh volitvah. Na radikalni listi Ravnika leta 1927 je kandidiral Arpad Titus Bačić. Alfonz Hribar je bil leta 1925 nosilec svoje liste, na listi Zagorskega leta 1927 je kandidiral Laslo Krajčič. Med Jevtičevimi kandidati sta bila Albert Aleksandrov Fedrozy in Tomislav Kovač iz Štrigove. Na obeh Mačkovih listah leta 1935 in 1938 je kandidiralo 19 Neslovencev. Dva med njimi sta kandidirala dvakrat, ostali pa enkrat. Leta 1920 so bili na komunistični listi kandidati iz Srbije Dušan Friaković, dr. Triša Kaclerović in Dušan Trifković. Dr. Milan Stojadinović je bil nosilec radikalne liste leta 1923. Iz Srbije je tudi Nemanja Pavlović kandidat na radikalni listi Ravnika leta 1927. Na listi Nemcev leta 1923 je kandidiral dr. Wilhelm Neuner iz Vojvodine, na Ljotičevi listi leta 1938 pa Nikola Vilhar. Največ Neslovencev je bilo na listi Maksimovića leta 1935. Med 32 kandidati jih je bilo

⁷¹ Glej npr. Gottscheer Zeitung 20. 10 1931 in 20. 11. 1938.

26 Neslovencev. 20 jih je bilo iz Beograda, 2 iz Zemuna in po eden iz Batajnice, Pančeva, Perleza in Stare Pazove.

Zaključek

Kot smo videli, je največji del oseb, ki so kandidirali na kandidatnih listah v stari Jugoslaviji, to poskušal le enkrat. Število kandidatov je povečalo določilo o namestnikih. Tudi veliko število kandidatnih list je omejevalo možnosti za izvolitev. Med vsemi kandidati in namestniki jih je bilo izvoljenih le nekaj več kot 9 odstotkov.

Viri in literatura

- Aleš Stanovnik, ustna izjava maja 1995
Delavska politika
Enciklopedija Slovenije
Gottscheer Zeitung
Jutro
Primorski slovenski biografski leksikon
Slovenec
Slovenija
Slovenski biografski leksikon
Slovenski narod
Službene novine Kraljevine SHS
Službeni list
Večernik
Volilni red za Ustavotvorno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ljubljana, 1922
Zakon o izpremembah zakona po katerem so se izvršile volitve dne 28. novembra 1920, Ljubljana, 1922
Zakon o volilnih imenikih s spremembami in dodatki, Ljubljana: Založila in natisnila tiskarna Merkur, 1938
Zakon o volilnih imenikih, *Zakoni in uredbe XII. zvezek*, Ljubljana: Založila in natisnila tiskarna Merkur, 1931
Zakon o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino, *Zakoni in uredbe XII. zvezek*, Ljubljana: Založila in natisnila tiskarna Merkur, 1931
Zakon o volitvi narodnih poslancev s spremembami in dodatki, tolmačenji itd., Ljubljana: Založila in natisnila tiskarna Merkur, 1938
Kermauner Dušan, Severna Slovenija v zrcalu R. Golouha, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, nova vrsta 3. (XXXVIII) letnik 1967, str. 287–313
Melik Vasilij, Delavske stranke na volitvah 1920–1927, *Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921–1924*, Ljubljana, 1975, str. 111–121
Mikuž Metod, Razvoj slovenskih političnih strank (1918 do zač. 1929) v stari Jugoslaviji, *Zgodovinski časopis*, letnik IX, 1955 str. 107–139

- Mikuž Metod, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965
- Milenković Toma, Socialistička partija Jugoslavije (1921–1929), Beograd: Institut za savremenu istoriju, NIP export-press, 1974
- Nedog Alenka, *Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji od leta 1935 do 1941*, Ljubljana: Borec, 1978
- Perovšek Jurij, *Slovenski liberalni tabor in nacionalno vprašanje v času Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, doktorska disertacija, Ljubljana, 1993
- Pivec Melita, Programi političnih strank in statistika volitev, *Slovenci v desetletju 1918–1928*, Ljubljana, 1928, str. 357–373
- Prunk Janko, *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977
- Šorn Jože, Vladislav Fabjančič, *Zgodovinski časopis*, letnik IV, 1950, 1–4, str. 220–222
- Zečević Momčilo, *Na zgodovinski prelomnici, Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929*, I. knjiga, Maribor: Založba Obzorja, 1986

SUMMARY

Candidates in the elections to the Yugoslav National Assembly in the Period between WWI and WWII

Bojan Balkovec

The elections to the constituent assembly of the Kingdom of Yugoslavia had a two-part candidates list consisting of those who met special requirements and of ordinary candidates. The special requirements demanded a graduate degree from a university or a similar institution. These candidates had no deputies. The 1923, 1925, and 1927 elections were composed of candidates lists, each of which had a head candidate, other candidates, and their deputies. Their number corresponded to the number of people of an electoral district. Apart from the head of the candidates list the Ljubljana – Novo Mesto constituency could have up to ten district candidates and their deputies while the Maribor – Celje constituency, for example, could have up to fifteen district candidates and their deputies. Since a single candidate could run in two districts, these numbers could be lower. In the town of Ljubljana, for instance, the list had only one candidate and his deputy. In the 1930s, each district candidate had a deputy, and the town that was the capital of a province had its own candidate as well.

In the seven elections Slovenia had altogether 1,418 candidates and their deputies running for office, 1,129 of which ran only once. 177 were seeking office in two elections, 73 in three, 24 in four, and 15 in five elections. Of the 1,418 candidates, 129 were elected; among them, 90 were elected once and 39 several times.